

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΚΟΡΙΝΘΩΙ

(Πίν. Β)

Τῆς ἀνατεθείσης μοι ἀνασκαφῆς ἐν Κορίνθῳ σκοπὸς ἦτο ἡ ἀνεύρεσις τῆς ἀγορᾶς τῆς ἀρχαίας πόλεως, ἐν ἣ καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ἱερῶν αὐτῆς ἦσαν ἰδρυμένα (1). Τὰ εὐρήματα προσεδοκῶντο πλούσια διὰ τε τὴν μεγίστην τῆς πόλεως ἐπισημότητα, τὴν ἐπὶ ὀλόκληρον αἰῶνα διαρκέσασαν ἐρημίαν αὐτῆς μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Μομμίου, τὴν ταχεῖαν καὶ βαθεῖαν ἐπίχωσιν τῶν ἐρειπίων ὡς ἐκ τῶν ἀπὸ τῶν ὑπερκειμένων λόφων καταφερομένων χωμάτων καὶ τὴν ἐξαιρετον διατήρησιν τοῦ τε ἀρχαίου ναοῦ καὶ ἀναριθμητῶν τάφων ὅχι μόνον ἐν τοῖς πέριξ, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ περιοχῇ τῆς παλαιᾶς πόλεως ἐγγύτατα τῆς θέσεως, ἐν ἣ ἐπεχείρησα τὴν ἀνασκαφὴν (2).

(1) Πausan II, 2, 5.

(2) Ἐκ τῶν ἀναριθμητῶν ὑπὸ τυμβωρύχων ἀνασκαφέντων τάφων πλεῖστοι ἐκ τῶν καλλίστων τῆς Ἑλλάδος χρόνων εὐρέθησαν ἐντεῦθεν τοῦ παρὰ τὴν ὄχθην τοῦ χειμάρρου τῶν Λεύκων τείχους τῆς ἀρχαίας πόλεως, πρὸ πάντων παρὰ τὸ ῥωμαϊκὸν ἀμφιθέατρον (τινὲς ὑπ' αὐτὰ τὰ ἐδώλια) καὶ κατὰ τὴν διὰ τῆς πύλης τῶν Κεγγρεῶν διερχομένην ὁδόν. Τὸ μέρος τοῦτο ἀπὸ τοῦ μνημονευθέντος ἀρχαίου τείχους μέχρι τοῦ ἐνδοτέρου ἐν τῷ μέσῳ περίπου τῆς ἀποστάσεως μετὰ τοῦ ἐν τῷ ἡμετέρῳ χάρτι κοιλίσματος θ' καὶ τοῦ ῥωμαϊκοῦ ἀμφιθέατρον κειμένου καὶ τὴν κυρίως πύλιν περιβάλλοντος τουρκικοῦ (ἐξ ἀπαντος δὲ καὶ βυζαντινοῦ) τείχους πιστεύομεν ὅτι ἦτο τὸ ἀρχαῖον Κράνειον. Ἡ ἔξω τῶν τειχῶν τούτων χαράδρα τοῦ χειμάρρου τῶν Λεύκων καίπερ ἰκανῶς εὐρεῖα εἶνε λιαν ἀνώμαλος, ἤκιστα εὐάερος καὶ ἐστερημένη θέας, ὥστε δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς θέσις τῆς τερπνοτάτης καὶ ἀριστοκρατικωτάτης τοποθεσίας τῆς ἀρχαίας Κορίνθου, φημιζομένης μάλιστα ὡς ἐξαιρετικῶς εὐαέρου (Θεόφρ. περὶ φυτ. αἰτ. V, 14, 2. Πλείονα περὶ τοῦ Κρανείου παρὰ Becker Charikles I σελ. 57, 6 καὶ Curtius Peloponnesos II 529 καὶ 592, 80). Ἐπίσης νομίζομεν ὅτι δὲν δύναται νὰ τοποθετηθῇ τὸ Κράνειον οὐδὲ ἐν τῇ δεξιᾷ ὄχθῃ τῆς χαράδρας, καίτοι καὶ ἐπίπεδος εἰς εὐρεῖαν ἔχτασιν εἶνε καὶ ἀρχαῖα λείψανα σώζει, διότι μετὰ αὐτῆς καὶ τῆς πόλεως ὑπάρχει τὸ μέγα τῆς χαράδρας ταύτης χάσμα, ὅπερ ἂν ὅχι ἄλλο, τοῦλάχιστον δι' ἀγορᾶν τροφίμων, οἶαν εἶδεν ἐν αὐτῷ ὁ Ἀλκίφρων (Ἐπιστ. III,

Ἄρχαιον τι λείψανον ὅπως οὖν ἄξιον λόγου οὐδὲν ὑπῆρχε καταφανές αὐτόθι· ἀλλ' ὅμως ἱκανὸν τεκμήριον ἐνομιζόμεν τὴν ἐξαιρέτως σαφῆ περιγραφὴν τοῦ Πausανίου, καθ' ἣν οὗτος ἐκ Κεγχρεῶν ἐρχόμενος συναντᾷ μετὰ τὸ Κράνειον τὴν ἀγορὰν (1), ἀμέσως δ' ἐξ αὐτῆς εὐρίσκει δύο ὁδοὺς πρὸς τὸ Λέχαιον (2), ὥστε ἐπειδὴ ὄχι μόνον ἡ ὁδὸς τῶν Κεγχρεῶν εἶνε ἀσφαλῶς γνωστὴ, ἀλλὰ καὶ ἡ πύλη τοῦ τείχους, δι' ἧς αὕτη διήρχετο, καὶ πρὸς τούτοις σειρὰ τάφων δεικνύει εἰς ἱκανὸν διάστημα τὴν διεύθυνσιν τῆς ὁδοῦ ταύτης καὶ ἐντεῦθεν τῆς πύλης, γνωστὴ δ' εἶνε καὶ τοῦ Λεχαιίου ἡ θέσις, ἐπιστεύσαμεν ὅτι ἀνασκαφῆ γινομένη κατὰ τὴν διασταύρωσιν γραμμῆς ἀγομένης ἀπὸ τοῦ Λεχαιίου καθέτου ἐπὶ τῆς ἐκ Κεγχρεῶν ὁδοῦ ἔμελλεν ἐξ ἅπαντος νὰ ἀποκαλύψῃ τι σημεῖον τῆς ἀγορᾶς. Ὀλίγον μετὰ ταῦτα μάλιστα ἀνεῦρον καὶ αὐτὰς τὰς ὑπὸ Πausανίου μνημονευόμενας ὁδοὺς ἐπὶ Λεχαιίου ἀμφοτέρως εἰς καλλίστην κατάστασιν καὶ ἐπὶ μακρότατον διάστημα διατηρουμένας.

Ἄμφοτέροι αἱ ὁδοὶ αὗται χωροῦσιν ἐκ Ν. πρὸς Β. παραλλήλως ἀλλήλαις. Ἡ μὲν πρὸς ἀριστερὰν τῷ κατερχομένῳ εἶνε εἰς μῆκος ὑπὲρ τὰ ἑκατὸν μέτρα ἐσκαμμένη ἐν τῷ βράχῳ τοῦ

60), θὰ καθίστα ἀκατάλληλον τὸν τόπον, ὡς λίαν ἀπὸ τῆς πόλεως ἀπομεμακρυσμένον. Ἄλλως δὲ καὶ ὁ Πausανίας (II, 2, 4) πρῶτον μνημονεύει τὴν πύλην τοῦ τείχους καὶ τὸν παρ' αὐτῇ τάφον τοῦ Διογένους καὶ ἔπειτα τὸ Κράνειον. Προσέτι δὲ καὶ τὸ πλῆθος τῶν μετὰ τοῦ ἀρχαίου τείχους καὶ τοῦ τουρικοῦ τάφων εἶνε τοσοῦτον μέγα, (ὑπὲρ τοὺς 100 σῶζονται ἀκόμη ἀνοικτοί, ἐν οἷς καὶ μέγας θολωτὸς ὑπόγειος ΝΔ τοῦ ἀμφιθεάτρου 20 μόλις βήματα ἀπ' αὐτοῦ), ὥστε ἀδύνατον εἶνε νὰ θεωρηθῇ τὸ μέρος τοῦτο πυκνῶς κατοικημένον κατὰ τὴν ἀρχαιότητα.

Ἄρχατα λείψανα ἐν τῇ δεξιᾷ ὄχθῃ τῆς χαράδρας ἐντεῦθεν τοῦ Ἑξαμίλιον εἶδον τὰ ἐξῆς: α') παρ' αὐτὸ τὸ χεῖλος τῆς χαράδρας παχὺ τείχος ἐκ μικρῶν λίθων ἔργον βυζαντινῶν χρόνων πιθανῶς· β') τάφος θολωτὸς κατὰ τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν τῆς σημερινῆς ἀμαξιτῆς ὁδοῦ ἐκ Ναυπλίου εἰς Νέαν Κόρινθον, ἐπισκευασθεὶς πρὸ ἐτῶν ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας καὶ σῶζων τοιχογραφίας, ὧν ἀντίγραφον ἀπόκειται ἐν τῷ Κεντρικῷ Μουσείῳ· γ') δεξιόθεν τῆς εἰς Ἑξαμίλιον ὁδοῦ μέγα ἐρείπιον ῥωμαϊκοῦ κτιρίου (opus reticulatum)· δ') ὀλίγον ἀπωτέρω τούτου ἀριστερόθεν τῆς αὐτῆς ὁδοῦ μικρὸν ὕψωμα γῆς, ὅπερ ἴσως εἶνε παλαιὸς τύμβος.

(1) Πaus. II, 2, 5.

(2) Πaus. II, 3, 2 καὶ 4. Καθὼς ὁ Curtius (Peloponn. II σελ. 530) καὶ ἄλλοι ὑπέλαβον ὅτι περὶ μιᾶς ὁδοῦ γίνεται λόγος παρὰ Πausανίαν.

πλησιεστάτου πρὸς τὴν θάλασσαν ἐκ τῶν ὕδατογενῶν βραχωδῶν στρωμάτων, δι' ὧν τὸ ἔδαφος κατέρχεται κλιμακῆδὸν ἐκ τοῦ Ἀκροκορίνθου μέχρι τῆς παραλίας λήγουσα πλησίον τῆς παραλίας ὀλίγον δυτικώτερον τοῦ δυτικωτάτου ἄκρου τοῦ ὄρυκτοῦ λιμένος· ὥστε ἐπειδὴ ἡ παρὰ τὸν λιμένα ἀρχαία κώμη ἔκειτο ἀνατολικώτερον, ἀναμφιβόλως ἐν τῇ χερσονήσῳ, ἢν σχηματίζουσιν ἐπὶ τῆς νοτίας ὄχθης αἱ δύο πρῶται μετὰ τὸ στόμιον δεξαμεναὶ πρὸς δεξιὰν τῶ εἰσερχομένῳ (1), ἡ ὁδὸς αὕτη πρέπει νὰ ὑποτεθῆ κάμπτουςα κατ' ὀρθὴν γωνίαν πρὸς ἀνατολὰς ἀπὸ τοῦ τέρματος τοῦ ἐν τῷ βράχῳ ἐσκαμμένου μέρους αὐτῆς μέχρι τῆς εἰρημένης χερσονήσου. Ἡ δ' ἀνατολικώτερον τῆς πρώτης κειμένη δευτέρα ὁδὸς ἐπὶ Λεχαιῶν δὲν εἶνε ἐσκαμμένη ἐν τῷ βράχῳ, ὡς ἐκείνη, καὶ καταλήγει εἰς αὐτὸ τὸ μέσον τοῦ ὄρυκτοῦ λιμένος ἄνευ οὐδεμιᾶς καμπῆς, ἄρα αὕτη εἶνε ἀναμφιβόλως ἡ δευτέρα τῶν ὑπὸ Πausανίου μνημονευομένων ὁδῶν ἢ εὐθεῖα (2).

Ἀμφότεραι δὲ αἱ ὁδοὶ αὗται. αἰτίνες σχεδὸν καθ' ἅπασαν αὐτῶν τὴν ἔκτασιν εἶνε καὶ νῦν ἔτι ἐν χρήσει καὶ πλεισταχοῦ σώζουσι λείψανα τῆς ἀρχαίας ἐκ μεγάλων τετραγῶνων λίθων ἐπιστρώσεως, περιβάλλονται ἐκατέρωθεν ὑπὸ ἀναριθμητῶν τάφων ἀρχαιοτέρων καὶ θολωτῶν ἐκ ῥωμαϊκῶν χρόνων (3), καὶ εἶνε

(1) Τοῦτο πιστεύομεν, διότι καίτοι αὐτοὶ ἐγένετο ἡ μεγίστη σαφὴ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, ἐν τούτοις τὰ χώματα ἀπεκομίσθησαν πολὺ περαιτέρω καὶ συνεσωρεύθησαν ἐκατέρωθεν τοῦ στομίου καὶ κατὰ μήκος τῆς πρὸς ἀριστερὰν αὐτοῦ δεξαμενῆς· προσεῖτε δὲ ἡ χερσονήσος αὕτη ἀποτελεῖ τὸ κεντρικώτερον σημεῖον τοῦ ὄρυκτοῦ λιμένος καὶ τὴν μεγίστην ἔκτασιν ἀποβαθρῶν ἔχον.

Ἡ διατήρησις τοῦ ὄρυκτοῦ λιμένος μετὰ τῶν πρὸ τοῦ στομίου δύο μικρῶν κυματοθραυστῶν, τῶν δεξαμενῶν καὶ τῶν πολλαχοῦ περὶ αὐτάς σωζομένων προκυμαίων εἶνε εἰσέτι ἀρίστη· ἐπίκειται ὁμως δυστυχῶς τελεία καταστροφή αὐτοῦ, διότι αἱ δεξαμεναὶ ἤρξαντο καλλιεργούμεναι ὡς λαχανόκηποι, ἐξ οὗ μετὰ τινα χρόνον ἐπέρχεται κατὰπτωσις τῶν ὄχθων καὶ ἰσοπέδωσις. Εὐχῆς ἔργον ὅα ἦτο νὰ σχεδιαγραφῆθῃ πρὸ τῆς καταστροφῆς τὸ σπουδαιότατον καὶ μοναδικὸν ἐν Ἑλλάδι τοῦτο λείψανον τῆς ἀρχαιότητος ὑπὸ ἐμπείρου χαρτογράφου, νὰ ἐξετασθῇ δὲ δι' ἀνασκαφῶν ἢ διατρήσεων καὶ τὸ βάθος αὐτοῦ, διότι πλεῖστα ζητήματα περὶ τοῦ ἐμπορίου καὶ τοῦ ναυτικοῦ τῶν ἀρχαίων ἠδύναντο νὰ διαφωτισθῶσιν ἐκ τούτου.

(2) Πausαν. II, 3, 4.

(3) Καὶ μεγάλης τινὸς θολοδομίας ἐρείπια σώζονται ἐντὸς ἀμπέλου κατὰ τὴν θέσιν Κρητικὰ, παρὰ τὴν πρώτην ἐπὶ Λεχαιῶν ὁδὸν ἀριστερῶθεν τῶ κατερχομένου.

κάλλιστα καταφανείς μέχρι ἐγγύς τῆς πρώτης τῶν ὑπὸ τῶν βραχωδῶν ὕδατογενῶν στρωμάτων σχηματιζομένων δύο ἀποτόμων στεφανῶν Α καὶ Β (1). Ἐν ἑκατέρᾳ τῶν στεφανῶν τούτων ὑπάρχουσι δύο κοιλάσματα (α-α' καὶ β-β') ἀντιστοιχοῦντα πρὸς τὰς δύο ὁδοὺς, ἅτινα καίπερ μὴ σώζοντα καταφανῆ σημεῖα ἀνθρώπινης ἐργασίας (2), δύνανται ὁμως ἀσφαλῶς νὰ θεωρηθῶσιν ὡς χειροποίητα χάριν ὁμαλῆς καταβάσεως τῶν ὁδῶν ἐκ τῶν στεφανῶν κατασκευασθέντα, διότι καὶ συμμετρικῶς πρὸς ἄλληλα καὶ καταντικρὸ τῶν ὁδῶν κείνται, καὶ δὲν ὑπάρχουσι ἐν ταῖς στεφάναις τοσοῦτον εὐμεγέθη κοιλάσματα, εἰμὴ ὅπου διήρχετο ὁδὸς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Τὸ μικρὸν κοίλασμα α' ἐπὶ τῆς στεφάνης Α προῆλθεν ὡς ἐκ τῆς κατασκευῆς μεγάλου θολωλωτοῦ τάφου, οὗ μέρος διετηρήθη πρὸς ἀριστερὰν τῷ ἐξερχομένῳ (3).

Τὸ δὲ ὑπερμεγέθης κοίλασμα Γ τὸ μεταξὺ τοῦ α' καὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ μεγάρου τοῦ Κιαμῆλ-μπέη κείμενον ἔχει πανταχόθεν λίαν ὑψηλὴν καὶ σχεδὸν κάθετον κλιτύν, ὥστε οὐδεμία ὁδὸς ἠδύνατο νὰ διέρχεται δι' αὐτοῦ. Τὸ ὅλως ἔκτακτον αὐτοῦ μέγεθος ἀποκλείει πᾶσαν ὑπόνοιαν ὅτι δὲν εἶνε τεχνητῶς κατασκευασμένον, αἱ δ' ἀπότομοι αὐτοῦ πλευραὶ, δυνάμεναι κάλλιστα νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς ἀναλήμματα, καὶ δύο μεγάλα ἀρχαῖα ὑπόνομοι τῆς πόλεως ἐκβάλλουσαι ἐν αὐτῷ πείθουσιν ἡμᾶς ὅτι αὐτότι ἦτο τὸ παλαιὸν στάδιον, περὶ οὗ ὁ Δίων ὁ Χρυσόστομος (4) μαρτυρεῖ τὰ ἑξῆς: «ὥστε οἱ Κορίνθιοι μὲν ἔξω τῆς πόλεως θεωροῦσιν ἐν χαράδρᾳ τινί, πλῆθος μὲν δυναμένῳ δέξασθαι τόπων, ῥυπαρῶ δὲ ἄλλως, καὶ ὅπου μηδεὶς ἂν μηδὲ θάψῃε μηδένα τῶν

(1) Ἴδε τὸν χάρτην. Ὁ χάρτης οὗτος κατασκευάσθη τῇ βοηθείᾳ πυξίδος· καίτοι δὲ κατεβλήθη πᾶσα προσπάθεια νὰ ὀρισθῇ ὅσον ἦτο δυνατόν ἀκριβέστερον ἢ θέσις τῶν τάφων τῆς ἀνασκαφῆς καὶ πολλὰ ἄλλα σημεῖα, δὲν δύναται νὰ ἀξιοῖ ἀπόλυτον ἀκρίβειαν.

(2) Μόνον ἐν τῷ β' ὑπάρχουσι ἴχνη τινὰ τροχιῶν ἀριστερόθεν τῷ ἐξερχομένῳ.

(3) Ἄλλος μικρὸς τάφος εἶνε ἐσκαμμένος ἐπὶ τοῦ ὀπισθοῦ χειλίου ἐν τῷ βράχῳ.

(4) Λόγ. XXXI σελ. 347 Morel.

ἐλευθέρων» (1). Τεχνητὸν ἀνάλημμα πρὸς ἐπέτασιν τοῦ σταδίου φαίνεται ὅτι εἶνε καὶ τὸ μικρὸν ὕψωμα γ.

Τούναντίον δὲ κατὰ τὸ μέγιστον μέρος φυσικὸν φαίνεται ὅτι εἶνε τὸ δυτικώτερον τοῦ Γ καὶ τοῦ μεγάρου τοῦ Κιαμῆλ-μπέη κείμενον ἱκανῶς μέγα κοίλασμα, ὅπερ παρήγαγον τὰ ἴσως ἐκ τύχης δι' ἀρχαίας ὑπονόμου εὐρόντα διεξόδον ὕδατα καταστραφέντος ἀρχαίου ὑδραγωγείου, ὑποσκάψαντα τὴν ὑπὸ τὸ βραχῶδες στρώμα γῆν καὶ ἐπενεγκόντα τὴν καταπτώσιν αὐτοῦ, συνεργασθείσης εἰς τοῦτο καὶ τῆς ἀνθρωπίνης χειρὸς κατὰ τοὺς τουρκικοὺς, ἴσως δὲ καὶ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, πρὸς κατασκευὴν εὐδρόσου ἐνηθητηρίου, τοῦ νῦν ὑπὸ τὸ ὄνομα *Λουτρὸν τῆς Ἀφροδίτης* γνωστοῦ. Ὅλως ἐσφαλμένη εἶνε ἢ τὸ πρῶτον, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, ὑπὸ Prokesch von Osten (2) καὶ C. Götting (3) διαδοθεῖσα καὶ ἤδη γενικῶς ἐπικρατοῦσα γνώμη ὅτι αὐτῷ εἶνε ἢ ἐν τῇ κάτω πόλει πηγὴ *Πειρήνη* καὶ τὰ ὑπὸ Πausanίου (4) μνημονευόμενα περὶ αὐτὴν οἰκήματα πεπονημένα *σπηλαιῖοις κατὰ ταῦτά*, διότι τὸ μέρος τοῦτο καὶ πολὺ τῆς ἐκ Κεγχεῶν ὁδοῦ ἀπέχει, καὶ ἔξω τῶν τειχῶν τῆς πόλεως κεῖται. Καθ' ἡμᾶς ἢ Πειρήνη πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ ἐντὸς τοῦ σημερινοῦ χωρίου δυτικώτερον τοῦ κοιλάσματος β (5), ἐφ' οὗ πιστεύομεν ὅτι ἴσταντο τὰ *προπύλαια*· τὰ δὲ σπηλαιῖοις κατὰ ταῦτά πεπονημένα οἰκήματα ἦσαν ἐξ ἅπαντος ὑπὸ τὸ βραχῶδες στρώμα τῆς στεφάνης Β κατεσκευασμένα (6).

(1) Ὁ Leake (*Peloponnesiaca* σελ. 393) καὶ ὁ Curtius (*Peloponn. II* σελ. 591, 78) ἀναφέρουσι τὸ χωρίον τοῦτο εἰς τὸ σωζόμενον βωματικὸν ἀμφιθέατρο. Ἄλλ' οὐτε *χαράδρα* εἶνε τοῦτο, οὔτε *ρύπαρὸς τόπος*· ἄλλως δὲ καὶ δὲν κεῖται ἔξω τῆς πόλεως, ἀλλ' ἐντὸς τῶν τειχῶν αὐτῆς ἐν τῷ Κρανεῖω. Ἴσως ἢ *ρύπαρ* τῆς τοῦ σταδίου κατέστησεν ἀναγκαίαν τὴν κατασκευὴν τοῦ ἀμφιθεάτρου ἐν χρόνοις νεωτέροις τοῦ Δίωνος.

(2) *Denkwürdigkeiten u. Er. a. d. Or. II* σελ. 317 καὶ 319.

(3) *Die Quelle Peirene* κτλ. (*Arch. Zeit.* 1844 σελ. 328).

(4) II, 3, 3.

(5) Πausan. II, 3, 2: ὀλίγον δὲ ἀπωτέρω τῶν προπυλαίων ἐσιοῦσιν ἐν δεξιᾷ ἐστὶν Ἱρακλῆς χαλκοῦς· μετὰ δ' αὐτὸν ἔσοδος ἐστὶ τῆς Πειρήνης εἰς τὸ ὕδωρ.

(6) Ὅμοιον οἰκῆμα ὑπὸ τὸν βράχον τῆς Πνυκὸς ἐκαθάρισε πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ὁ Dürrfeld. Ἴσως δὲ αἱ πρὸς δεξιάν τῆς εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ σημερινοῦ χωρίου ἀγοῦσης ὁδοῦ κείμεναι δύο κρήναι, ὧν ἡ μὲν καλεῖται τοῦ *Μουράτ-ἀγά*,

Ἴχνη τῶν ἐπὶ Λεχαίου ὁδῶν δὲν εἶνε καταφανῆ μεταξὺ τῆς στεφάνης Α καὶ τῆς στεφάνης Β· σειρά τάφων ὅμως ἀνεσκαμμένων ὑπὸ τυμβωρύχων δεικνύει τῆς δευτέρας τῶν ὁδῶν τούτων τὴν διεύθυνσιν ἐπὶ τι διάστημα (1). Ἐκ δὲ τῶν μακρῶν τειχῶν τοῦ μὲν δυτικοῦ τὴν θέσιν νομιζομεν ὅτι δεικνύει ἡ σημερινὴ εὐθεῖα ὁδὸς ἐκ τοῦ μεγάρου τοῦ Κιαμῆλ-μπέη πρὸς τὴν θάλασσαν, καθ' ἅπαν τὸ μῆκος τῆς ὁποίας διακρίνονται πλεισταχοῦ μεγάλοι πώρινοι λίθοι· τρία δὲ μικρὰ κτίσματα ἐν τῇ ἀριστερόθεν τῆς ὁδοῦ ταύτης σταφιδαμπέλω τοῦ Διονυσίου Νοταρᾶ πιθανῶς εἶνε πύργοι (2). Τοῦ δ' ἀνατολικοῦ σκέλους τὴν θέσιν δεικνύει πιθανῶς μακρὰ σειρά λίθων ὀλίγον ἀνατολικώτερον τῆς δευτέρας ἐπὶ Λεχαίου ὁδοῦ ἐν τοῖς ἀγροῖς φαινομένη, ἣτις προεκτεινομένη θὰ συνήντα τὸ περὶ τὴν στεφάνην Β τεῖχος τῆς πόλεως ἔνθα περίπου καταλήγει καὶ τὸ τουρκικὸν τεῖχος. Ἀνατολικώτερον λοιπὸν τοῦ σκέλους τούτου τὸ μεταξὺ τῶν στεφανῶν Α καὶ Β ἐπίπεδον ἦτο ἀναμφιβόλως ἀκατοίκητον, πιθανῶς δὲ καὶ τὸ μεταξὺ τῶν δύο σκελῶν ἔνεκα τῶν πολλῶν αὐτόθι εὐρισκομένων τάφων, καὶ μάλιστα ἔτι δυτικώτερον εἶνε φανερὸν ὅτι ἡ πόλις ἔκειτο ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν βαθμίδων τοῦ κλιμακηδῶν κατερχομένου ἐδάφους (3).

ἡ δὲ τοῦ Τεκέ, λαμβάνουσι τὸ ὕδωρ ἐκ τῆς Πειρήνης, ἀκολουθῶν δέ τις δι' ἀνασκαφῆς τοὺς ὑδροφόρους αὐτῶν ὄχετους θὰ ἀνεύρισκε πιθανῶς καὶ τὰ σπηλαιοειδῆ οἰκήματα.

(1) Ἐπὶ τοῦ χάρτου ἐσημειώθησαν μόνον ἐκεῖνοι οἱ τάφοι, οὓς ἡμεῖς εἶδομεν ἀνοικτούς· οἱ δὲ μετὰ τὴν ἀνασκαφὴν ἐπιχωσθέντες ἦσαν πολὺ περισσότεροι καὶ κατ' ἀμφοτέρας τὰς ὁδοὺς, ὡς ἐμάθομεν. Τάφοι τινὲς ἐν τῷ βράχῳ ἐσκαμμένοι ἐν εἶδει οἰκημάτων ὑπάρχουσι καὶ εὐθὺς κάτωθι τῆς στεφάνης Α παρὰ τὸ ἀριστερόθεν τῆ κατερχομένη.

(2) Τάφοι κατ' ὅσον ἐμάθομεν δὲν εὐρέθησαν ἐνταῦθα πλην μαρμαρινῆς σαροφαγοῦ μετ' ἀναγλύφων ἐρωτιδέων καὶ στεμμάτων εὐρείσεως πλησίον τῆς παραλίας καὶ συντριβείσης ὑπὸ τῶν ἀνευρόντων, ἧς μικρὸν τεμάχιον εἶδομεν ὑπὸ τὸ ἔρμα τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς.

(3) Κατὰ τοῦτο τὸ μέρος ἡ στεφάνη Β καθίσταται ἐπὶ μᾶλλον ταπεινότερα, μετὰ δ' ἔρείπια ἐξ ὀπτοπλίνθων κείνται καὶ ἐπὶ τῆς κατωτέρας βαθμίδος. Πρὸς Β δὲ τοῦ ἀρχαίου ναοῦ ὑπὸ τὴν ἀνωτέραν στεφάνην (δυτικώτερον τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου) ὑπάρχει κοιλὸς τις χώρος, ἐν ᾧ ἴσως δύνανται νὰ εὐρεθῶσι τὰ εἶρηπια τοῦ θεάτρου, δι' ὧν θὰ ἐβεβαιοῦτο ἀσφαλῶς ὅτι ὁ ναὸς οὗτος ἦτο ὁ τῆς Χαλινίτιδος Ἀθηνᾶς (Πρβλ. Παισ. II, 4, 5).

Ἐκ τῶν εἰρημένων οὐδεμία ἀμφιβολία δύναται νὰ ὑπολειφθῆ ὅτι τὸ μέρος, ἐν ᾧ ἐγένετο ἡ ἀνασκαφή, κεῖται κατὰ τὴν διασταύρωσιν τῶν ἐπὶ Λεχίου ὁδῶν μετὰ τῆς ἐκ Κεγχρεῶν ὥστε ἐπειδὴ καὶ σαφειστάτη εἶνε ἡ περιγραφή τοῦ Παισανίου καὶ οὐδεις λόγος ὑπάρχει νὰ ἀμφισβητηθῆ τὸ κῦρος αὐτῆς, εἰς ἡμᾶς τοῦλάχιστον καὶ κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν καὶ μετ' αὐτὴν οὐδεμία ὑπελείφθη ἀμφιβολία ὅτι αὐτόθι ἔπρεπε νὰ ζητηθῆ ἡ ἀγορὰ καὶ πράγματι κεῖται. Αὐτόθι ἐκβάλλουσι πρὸς τούτοις καὶ ἕτεροι δύο μεγάλοι ὁδοί, ἧτοι ἡ ἐκ Κλεωνῶν καὶ ἡ ἐκ τοῦ Ἴσμοῦ, ὧν ἡ διεύθυνσις εἶνε καταφανῆς ὡς ἐκ τῆς ἀσφαλῶς βεβαίας θέσεως τῶν πυλῶν τῆς πόλεως δι' ὧν διήρχοντο.

Ἡ θέσις δ' αὕτη τῆς ἀγορᾶς λίαν ἀπὸ τῆς εἰσόδου τοῦ Ἀκροκορίνθου ἀπομεμακρυσμένη, ὡς καὶ ἡ τοῦ καταντικρῦ ταύτης κατεσκευασμένου ὀρυκτοῦ λιμένος τοῦ Λεχίου (1), προσέτι δὲ καὶ τὸ ὑπερέτρως μέγα ὕψος τοῦ Ἀκροκορίνθου ἐνέβαλεν ἡμῖν κατ' ἀρχὰς τὴν ὑποψίαν ὅτι ἡ πρώτη ἀκρόπολις κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους δὲν ἦτο ὁ Ἀκροκόρινθος, ἀλλὰ τις τῶν μικροτέρων πρὸς ἀνατολὰς αὐτοῦ γηλόφων. Ἐν τούτοις ὁμως ἀφοῦ ἐπὶ ματαίῳ ἀνέζητήσαμεν αὐτόθι λείψανα προϊστορικῶν κτιρίων ἢ μυκηναϊκῶν ἀγγείων ὄστρακα, δὲν ἠδυνήθημεν δὲ οὔτε τοιαῦτα οὐδὲ θέσιν καταάλληλον πρὸς οἰκοδομὴν ἀκροπόλεως νὰ ἀνακαλύψωμεν, τέλος ἀνεύρομεν ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Ἀκροκορίνθου πλεῖστα καὶ μέγιστα λείψανα κυκλωπέων τειχῶν, ἅτινα παραμορφωθέντα ὡς

(1) Ἄξιον σημειώσεως εἶνε ὅτι τὸ ἀγκυροδόλιον τῶν Βενετῶν κεῖται πολὺ δυτικώτερον τοῦ ἀρχαίου λιμένος ἀντικρῦ τῆς εἰσόδου τοῦ Ἀκροκορίνθου (ἡ θέσις ὀνομάζεται καὶ σήμερον *Καραβοστάσι*). Πρὸς υπεράσπισιν αὐτοῦ εἶνε κατεσκευασμένον μέγα ὀχύρωμα ἐκ χώματος μετὰ εὐρυτάτων τάφρων, ἀπὸ δὲ τοῦ ὀχυρώματος ἄγει ἑτέρα τάφος πρὸς πύλην τῆς ἀρχαίας πόλεως ἐνὸς τοῦ βράχου τῆς κατωτέρας στεφάνης ἐσκαμμένην, πρὸς δεξιὰν τῆς ὁποίας ὑπάρχει καὶ ἕτερον ὅμοιον ὀχύρωμα. Διὰ τῆς πύλης ταύτης διέρχεται σήμερον ἡ ἐκ τῶν παρὰ τὴν ἀρχαίαν Σικυῶνα χωρίων ὁδὸς εἰς Παλαιὰν Κόρινθον, διὰ τῆς αὐτῆς δὲ νομίζομεν ὅτι διήρχετο καὶ ἡ ἀρχαία ὁδὸς ἐπὶ Σικυῶνα (Παισ., II, 3, 6). Τὸ δὲ ὄνομα *Παλαιόπολις*, ὅπερ ἀποδίδεται σήμερον εἰς τὴν παρὰ τὸ βενετικὸν ὀχύρωμα καὶ τὴν πύλην θέσιν, πιστεύομεν ὅτι οὐδεμίαν ἔχει διὰ τὴν τοπογραφίαν τῆς ἀρχαίας Κορίνθου σημασίαν δηλοῦν πιθανῶς μόνον τὴν θέσιν τοῦ κατὰ τοὺς βενετικοὺς χρόνους συνοικισμοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἀπεκόπησαν τμήματά τινα τοῦ βράχου τῆς στεφάνης διακρίνεται κάτωθι τοῦ ὀχυρώματος τούτου μέγα ψηφιδωτὸν ἔδαφος.

ἐκ τῆς ἐπιβύσεως τῶν ἀρμογῶν δι' ἀμμοκονίας κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἔμειναν μέχρι τοῦδε ὑπὸ πάντων τῶν περιγηγητῶν ἀπαρατήρητα ὁ τρόπος τῆς οἰκοδομίας ὅμως φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως ὁμοιότατος πρὸς τὰ ἀλλαχοῦ γνωστὰ κυκλώπεια τείχη, καὶ ἡ πολλαχοῦ καταπεσοῦσα πρόσθετος ἀμμοκονία δεικνύει ὅτι οὐδὲν ἴχνος αὐτῆς εὐρίσκεται εἰς τὸ ἐσωτερικὸν μέρος τῶν τειχῶν (1). Τὸ παράδοξον λοιπὸν τῆς θέσεως τῆς ἀγορᾶς καὶ τοῦ Λεχαιτοῦ ἕως δικαιολογεῖ τὴν ὑποψίαν ὅτι κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους ἡ εἴσοδος τοῦ Ἀκροκορίνθου δὲν ἦτο ἐκ δυσμῶν, ὡς ἔπειτα, ἀλλὰ πρὸς τὰ ΒΑ παρὰ τὴν τουρκικὴν πυλίδα. Ἡ ἀνάβασις εἶνε σήμερον λίαν δυσχερής, διότι τὰ καταρρέοντα ὕδατα παρῆσαν τὰ χῶματα καὶ κατέστησαν τὴν κλιτὸν ἀπόκρημον, κατ' ἐκείνους ὅμως τοὺς χρόνους ἦτο ἐξ ἄπαντος ὁμαλωτέρα ὑποστηριζομένη καὶ διὰ κτιστῶν ἀναλημμάτων.

Ἡ ἀνασκαφὴ λοιπὸν ἐπεχειρήθη ὑπὸ ἀρίστας προσδοκίας ἀρξαμένη τῇ 23 Ἰουλίου καὶ περατωθεῖσα κατὰ τὸ πρῶτον δεκαήμερον τοῦ Σεπτεμβρίου, ὅτε ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία ἠναγκάσθη ἐξ ἄλλων λόγων νὰ διατάξῃ τὴν παῦσιν τῆς ἀνασκαφῆς. Αἱ ἀνορυθεισὰ τάφροι ἐπεχώσθησαν πᾶσαι, διότι τὰ γήπεδα ἦσαν ἰδιωτικὰ καὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐξαγορασθῶσιν. Πρῶτη ἠνοίχθη ἡ τάφος Δ μήκους μέτρων 15 καὶ πλάτους 6,50, ἡ δὲ σκαφὴ προέβη μέχρι τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους εἰς ὄχι μέγα βάθος. Εὐρέθησαν ἐξ ἐν ὅλων παράλληλοι τοῖχοι ὄχι πάντες ἐν τῷ αὐτῷ θαπέδῳ θεμελιωμένοι καὶ συναντῶντες πρὸς Ν κάθετον τοῖχον

(1) Τὸ κάλλιστα διατηρούμενον καὶ εὐδιαγνωστότατον μέρος τῶν κυκλωπέων τειχῶν κεῖται ἐπὶ τῆς ἀπρόσιτου ἄκρας τῆς ἀποτομωτάτης κλιτύος τοῦ βράχου ὑπεράνω τῆς πρὸ τῆς πρώτης πύλης γεφύρας δεξιῶθεν τῷ προσερχομένῳ. Μέγιστα τμήματα αὐτῶν κείνται καθ' ἅπασαν τὴν πρὸς νότον πλευρὰν ἀντικρῶ τῶν *Πεντεσκούφιων*, ἀλλὰ δυστυχῶς εἶνε ὅλως ἀπρόσιτα. Μόνον μικρὸν τμήμα ἐκ μεγίστων λίθων εἶνε εὐπρόσιτον αὐτόθι κείμενον ἐνδοτέρῳ τοῦ μεταγενεστέρου τείχους ὅπισθεν τοῦ μεγάλου τουρκικοῦ πύργου. Ἐτερον ἐπίσης εὐπρόσιτον καὶ μέγα τμήμα κεῖται ἐκατέρωθεν τῆς ΒΑ πυλίδος. Καὶ ἐνδοτέρῳ τῆς βορείας πλευρᾶς τῶν μεσαιωνικῶν τειχῶν μεταξὺ τῶν δύο κορυφῶν τοῦ Ἀκροκορίνθου ὑπάρχουσι λίθοι τινές. Τὰ ἐπὶ τῶν κυκλωπέων τούτων τειχῶν ὑψοδομημένα νεώτερα τείχη εἶνε ἀείποτε τουρκικά, οὐδέποτε δὲ ἀρχαῖα ἑλληνικά, καθόσον παρετηρήσαμεν.

καθ' ἅπαν τὸ μῆκος τῆς τάφρου ἐκτεινόμενον, καλύπτοντα δὲ καὶ τι ἀρχαιότερον φρέαρ. Πάντες ἦσαν ἐκ μικρῶν λίθων καὶ ἀμμοκονίας κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον κακῶς ἐκτισμένοι. Χῶρός τις μεταξὺ δύο παραλλήλων τοίχων καὶ τοῦ νοτίου ἔχων μῆκος 5 μ. ἦτο ἐπεστρωμένος δι' εὐτελοῦς ψηφιδωτοῦ. Ἐν τούτῳ ὑπῆρχε τετράγωνος στήλη εἰς μικρὸν ὕψος διασωζομένη ὠκιστομένη δὲ διὰ μικρῶν λίθων καὶ πηλοῦ ἄνευ ἀσβέστου, ἧτις ἦτο ἴσως βωμός τις ἰδιωτικῆς οἰκίας. Δύο ἐκ τῶν πλευρῶν αὐτῆς ἔσωζον πολυτελὲς ἐπίχρισμα ἐκ στενωῶν ταινιῶν πολυχρῶμων λίθων προσκεκολλημένων διὰ μαρμαροκονίας ἐπὶ ὀρθίας πλακῶς καὶ εἰς ποικίλα γεωμετρικὰ σχήματα διατεταγμένων, ἐν οἷς ὑπῆρχον καὶ ταινίαι ἐν μὲν τῇ μιᾷ πλευρᾷ ἐξ ἀπλῆς μαρμαροκονίας παχὺ ἐρυθρὸν χρῶμα φερούσης, ἐν δὲ τῇ ἐτέρᾳ ἐκ ψηφιδώματος ἐκ πετραδίων εἰς ποικίλα σχήματα, ἀμυγδαλοειδῆ, ἀστεροειδῆ καὶ ἀνθεμοειδῆ κεκομμένων. Τὸ ἐπίχρισμα τοῦτο ἐκαλύπτετο ὑπὸ ἐτέρου εὐτελεστέρου ἐξ ὀπτοπλίνθων. Ἐκ τῶν αὐτῶν εὐρεθέντων ὀλίγων ἀρχαίων ἄξιον μνείας εἶνε τεμάχιον μικροῦ μαρμαρίνου ἀγαματίου τῆς Πραξιτελείου Κνιδίας Ἀφροδίτης, ἐξ οὗ σώζεται ἡ πλίνθος μετὰ τῶν ἰχνῶν τῶν ποδῶν καὶ τὸ ἐπὶ τῆς πλίνθου ἀγγεῖον μετὰ τοῦ ἐπ' αὐτοῦ ἐπερριμένου ἱματίου.

Μὴ θέλοντες νὰ ἐπεκτείνωμεν περαιτέρω τὴν ἀνασκαφὴν παρὰ τὰ ἄσημα ταῦτα τῶν χρόνων τῆς παρακμῆς λείψανα ἐγκαταλείψαμεν τὴν τάφρον ταύτην, καὶ ἐπεχειρήσαμεν τὴν ἀνόρυξιν τῆς τάφρου Ζ. Ἐν ταύτῃ ἀνεφάνησαν εὐθὺς πλείστοι τοῖχοι ἐκ τῶν ἐσχάτων χρόνων τῆς ἀρχαιότητος, ἀλλ' εὐτυχῶς μετ' αὐτοὺς καὶ στυλοβάτης ἀρχαῖος, ὃν ἐφεξῆς παρακολουθοῦντες ἀπεκαλύψαμεν τὴν αὐτὴν ἐλληνικοῦ οἰκοδομήματος ἀξιολογωτάτου, ὅπερ θὰ περιγράψωμεν ἰδιαίτερώς κατωτέρω.

Ἡ φθορὰ ὅμως, ἣν ὑπέστη τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς καὶ βυζαντινοὺς χρόνους ἀπεδεικνύετο σπουδαιότητι, τὸ ἔδαφος ἐφαίνετο πανταχοῦ εἰς μέγιστον βάθος πολλάκις ἀνεσκαμμένον καὶ διὰ τοῦτο ὀλίγας ἀρχαιότητος σῶζον, πλείστοι δὲ ἐκ τῶν ἀθλίων μεταγενεστέρων τοίχων εὐρίσκοντο ὄχι μόνον μέχρι τοῦ ἀρχαίου ἐδάφους φθάνοντες, ἀλλὰ πολλάκις ἐτι βαθύτερον, πλατεῖα δ' ὑπόνομος καὶ ἀναριθμητοὶ μικρότεροι ὀ-

χετοὶ εἶχον ἀναστατώσει τὸ μέγιστον μέρος τοῦ ἐδάφους. Τούτων ἕνεκα μὴ ἔχοντες πολλὰς ἐλπίδας νὰ ἀνεύρωμεν ἀσφαλές τι σημεῖον τῆς ἀρχαίας ἀγορᾶς καὶ μικρὰ τὰ εὐρεθέντα ἀπέναντι τῶν προσδοκωμένων νομίζοντες παρελείψαμεν δυστυχῶς τὴν ὁλοσχερῆ ἀποκάλυψιν τοῦ καλλίστου τούτου κτιρίου, καὶ ἤρχισαμεν τὴν ἀνόρυξιν τῆς τάφρου Η, ἀφοῦ ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ ἀγροῦ ἐβεβαίωσεν ὅτι ἐκ παραδόσεως γνωρίζει τὴν ὑπαρξιν μεγάλων ἐρείπων αὐτόθι. Τοῖχοι ἀθλιώτεροι ἀλλήλων ἀνεφαίνοντο ἀναριθμητοὶ καὶ ἀλλεπάλληλοι, καὶ μεταξὺ αὐτῶν ὄχαιοι παντοῖοι καὶ φρέατα, δυστυχῶς δὲ καὶ μικρὰ τινὰ λείψανα ἐλληνικῶν κτιρίων δωρικοῦ ῥυθμοῦ καὶ πληθὺς ἀρχαίων κεράμων (1), ἅτινα σπουδαίων εὐρημάτων προμηνύματα ὑπολαμβάνοντες ἐξετείνομεν ὑπὲρ τὴν ἀρχικὴν πρόθεσιν τὴν τάφρον εἰς μῆκος καὶ βάθος. Ἀφοῦ ὅμως καὶ μέχρι τοῦ εἰς βάθος 5,50 μ. κειμένου φυσικοῦ ἐδάφους οὐδὲν εὔρομεν πλὴν ἀθλιῶν τοίχων, πολλῶν διὰ τοῦ ὕλικου ἀρχαιοτέρων κτιρίων ἐκτισμένων, ἀνωρύξαμεν καὶ πλαγίως ἑτέραν μικρὰν τάφρον η μετὰ τοῦ αὐτοῦ ἀποτελέσματος. Τὸ μόνον ἄξιον λόγου τινὸς εὕρημα εἶνε μικρὸν ἀνάγλυφον μορφῆς καθημένης ἐπὶ θρόνου, φορούσης ἱμάτιον καὶ κρατούσης ἔγχορδον μουσικὸν ὄργανον. Τὸ ἔργον εἶνε τέχνης καλῆς τοῦ Ε' αἰῶνος, ἀλλὰ δυστυχῶς ἐλλεῖπει ὁλόκληρον τὸ ἀνώτερον μέρος τοῦ σώματος (2).

Ἀκολουθῶς προέβημεν εἰς ἀνόρυξιν τῆς τάφρου Θ καὶ τριῶν μικροτέρων πλησίον (θ) ἐν ἀγρῷ, ἐν ᾧ ἦσαν καταφανεῖς μεγάλοι τινὲς λίθοι καὶ ἐξείχε μικρὸν ὑπὲρ τὸ ἐδαφος τμῆμα εὐμεγέθους κίονος ἀρραβδῶτου, ὧν ἡ σύμμετρος ἀλλήλοις θέσις ἐφαίνετο δηλοῦσα τὴν ὑπαρξιν μεγάλου κτιρίου κατακεχωσμένου. Μετὰ μικρὸν ὅμως ἐφάνη ὅτι πάντα ταῦτα κατὰ τύχην μόνον ἦσαν ἐκεῖ ἐρριμένα, ἀνεφάνησαν δὲ ὑποκάτω ἑτέροι πλείστοι τοῖχοι, ὧν τινες μετὰ μεγάλων καὶ κάλλιστα κατεργασμένων λίθων ἐξ ἀρχαίου οἰκοδομήματος κατεσκευασμένοι, ἀλλ' ἐξ ἅπαντος πάντες ὄχι ἀρχαιότεροι τῶν βυζαντινῶν χρόνων. Στρωμα λατύπης ἐκ

(1) Μεταξὺ τούτων ὑπῆρχε καὶ εἷς πρωτοφανοῦς εἶδους, ἐν ᾧ στρωτῆρ καὶ καλυπτῆρ ἦσαν ἐν τῷ αὐτῷ τεμαχίῳ συννηωμένοι.

(2) Μετεκομισθῆ εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις μουσεῖον.

πωρίνων λίθων πρὸς ἀνατολὰς ὑπὸ τινα τοῖχον χωροῦν ἠνάγκα-
σεν ἡμᾶς νὰ ἐκτείνωμεν τὴν σκαφήν πρὸς τὸ μέρος θ', ἀλλ' εὐ-
θὺς ἀπωλέσαμεν τὰ ἴχνη αὐτοῦ ἀνευρόντες ὀλόκληρον σύμπλεγμα
ἐκ μεταγενεστέρων τοιχιῶν.

Μετὰ ταῦτα προέβημεν εἰς ἀνόρουξιν τριῶν τάφρων Λ, Κ καὶ
Μ συγχρόνως. Καὶ ἐν μὲν τῇ Μ οὐδὲν εὑρομεν πλὴν τινων με-
ταγενεστέρων τοιχῶν. Ἐν δὲ τῇ Λ οἱ μεταγενέστεροι τοῖχοι
ἦσαν πυκνότεροι· εἰς ἓνα δ' ἐξ αὐτῶν ΔΑ χωροῦντα καὶ ἐκ με-
γάλων λίθων καὶ κεράμων ὠκοδομημένον ἀνήκει ψηφιδωτὸν ἐδα-
φος καλῆς ἐργασίας κείμενον εἰς βάθος 3 μέτρων. Ἐν περίπτου
μέτρων βορειότερον ἕτερος παράλληλος τοῖχος νεώτερος τοῦ πρώ-
του εἶνε τεθεμελιωμένος ἔτι βαθύτερον διαρρήξας τὸ ψηφιδωτὸν·
ἐπειδὴ δ' ὁ πρῶτος σώζεται σχεδὸν μέχρι τῆς ἐπιφανείας, ὁ δὲ
νεώτερος δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ, ἂν μὴ ἐκεῖνος ἦτο ἐντὸς τοῦ
ἐδάφους κατακεχωσμένος, ἐξάγεται ἀσφαλῶς ὅτι ὀλόκληρον τὸ
ἐκ τριῶν σχεδὸν μέτρων ὕψος τοῦ νεωτέρου τοῖχου εἶνε θεμέλιον,
τὸ δὲ δάπεδον τοῦ κτιρίου, εἰς ὃ ἀνῆκεν, ἔκειτο ὄχι πολὺ κατω-
τέρω τῆς σημερινῆς ἐπιφανείας. Τὸ αὐτὸ δηλοῦσι καὶ δύο κάμι-
νοι κεραμευτικαὶ εἰς ὀλιγώτερον τοῦ ἐνὸς μέτρου βάθος εὑρε-
θεῖσαι.

Εὐτυχεστέρα ὑπῆρξεν ἡ ἀνασκαφὴ ἐν τῇ τάφρῳ Κ, ἔνθα
ἀνευρέθη ἡ ΒΑ γωνία τοῦ κρηπιδώματος ἀρχαίου οἰκοδομήμα-
τος καλλίστης κατασκευῆς. Σῶζονται δύο μόνοι δόμοι ἐκ λίθου
πωρίνου, ὧν ὁ κατώτερος ἀκατάξεστος καὶ ἀκανονίστως προέ-
χων τοῦ ἀνωτέρου κατὰ 0,15—0,40 μ. Αἱ δύο εὐρεθεῖσαι
πλευραὶ εἶνε τεθεμελιωμέναι εἰς βάθος 2,90 μ., καὶ διευθύ-
νονται κατ' εὐθεῖαν πρὸς Β καὶ Α, ὡς εἶνε καὶ ἡ διεύθυνσις ἀμ-
φοτέρων τῶν ἐπὶ Λεχαίου ὁδῶν καὶ πάντων σχεδὸν τῶν ῥω-
μαϊκῶν καὶ βυζαντινῶν τοιχῶν, ἐνῶ τὸ ἐν τῇ τάφρῳ Ζ ἀπο-
καλυφθὲν ἀρχαῖον οἰκοδόμημα καὶ ὁ ἀρχαῖος ναὸς ἔχουσι διεύ-
θυνσιν ἐγκαρσίαν. Τὸ ἄνισον πάχος τῶν δύο πλευρῶν (1,20+58
μ.) δεικνύει πιθανώτατα ὅτι ἐπὶ μὲν τοῦ Α ἴσταντο κίονες, ἐπὶ
δὲ τοῦ Α' τοῖχος. Πρὸς ἀνατολὰς εἰς μικρὰν ἀπόστασιν κεῖται
ἕτερος ἀρχαῖος τοῖχος ΒΒ', ὃν ἠδύνατό τις κάλλιστα νὰ ἐκλάβῃ
ὡς τὸν στυλοβάτην κιονοστοιχίας (περιστάσεως) περιβαλλούσης

τὸ κεντρικὸν οἰκοδόμημα, ὅπερ θὰ ἦτο ναός, καίτοι δὲν σώζεται πλευρὰ παράλληλος πρὸς τὸ Α'. Τὸ τοιοῦτον ὅμως καθίσταται ὀπωσοῦν ἀμφίβολον ἐκ τούτου, ὅτι οἱ δύο τοῖχοι δὲν φαίνονται παράλληλοι, διότι ἡ ἀπόστασις ἀπὸ τοῦ ἀνωτάτου δόμου τοῦ Α μέχρι μὲν τοῦ Β εἶνε 0,95 μ., μέχρι δὲ τοῦ Β' 0,85· προσέτι δὲ καὶ διαφορὰ τις περὶ τὴν κατασκευὴν ἡδύνατο νὰ παρατηρηθῇ. Ἐν τούτοις ἐπειδὴ τὸ ἀνασκαφὲν μέρος εἶνε μικρότατον, δὲν θὰ ἦτο ἀσφαλὲς οἰαδῆποτε κρίσις.

Ἐπὲρ τοὺς τοίχους τούτους εἶχε κατασκευασθῆ ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις κάμινος πρὸς κατασκευὴν ὀπτοπλίνθων, ἐχρησιμοποιήθη δὲ ὁ μεταξὺ τῶν δύο τοίχων στενὸς χώρος ὡς στοὰ πρὸς καῦσιν τοῦ καυσίμου ὑλικοῦ, ἐξ οὗ καὶ ἅπαν μὲν τὸ μέρος τοῦτο εὐρέθη πλήρες τέφρας, οἱ δ' ἀρχαῖοι τοῖχοι ἦσαν ἰκανῶς ὑπὸ τοῦ πυρὸς βεβλαμμένοι. Κατὰ τὸν χρόνον τῆς κατασκευῆς τῆς καμίνου ταύτης ἀφηρέθη καὶ εἰς ἐκ τῶν λίθων μεταξὺ Β καὶ Β', ἐκτίσθησαν δὲ καὶ τὰ μικρὰ τοιχία δ καὶ δ', μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τοῦ Α' ὑπῆρχε πιθανῶς τὸ στόμιον τῆς καμίνου. Ἐν ἔτι νεωτέροις χρόνοις ἡ κάμιμος κατεστράφη, καὶ ἐπ' αὐτῆς ἐν μέρει δὲ καὶ διὰ τοῦ ὑλικοῦ αὐτῆς ᾠκοδομήθη ἰκανῶς εὐρεῖα θολωτὴ ὑπόνομος Δ, ἧς τὸ στόμιον εἶνε τεθεμελιωμένον εἰς βάθος 2,80 ἀπὸ τοῦ σημερινοῦ ἐδάφους. Τὸ πλάτος αὐτῆς κατὰ τὸ στόμιον εἶνε ὑπὲρ τὸ 1 μέτρον, τοῦλάχιστον δ' ἴσον ἦτο καὶ τὸ ὕψος αὐτῆς. Ἐτι μεταγενέστερος φαίνεται ὅτι εἶνε ὁ τοῖχος ΓΓ', διότι δὲν ἡδύνατο βεβαίως οὔτε νὰ διατηρηθῇ πρὸ τοῦ στομίου τῆς ὑπόνομου, ἂν ἦτο προγενέστερος αὐτῆς, οὔτε νὰ κτισθῇ εἰς τοιαύτην θέσιν, ἐν ὅσῳ αὕτη ἦτο ἐν ἐνεργείᾳ. Ἐν τούτοις ὁ τοιοῦτος τοῖχος εἶνε τεθεμελιωμένος 4,30 μ. ἀπὸ τῆς σημερινῆς ἐπιφανείας, ἔτι δὲ βαθύτερον ὁ ἄθλιος τοῖχος γ, ἦτοι πολὺ βαθύτερον τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ κτιρίου.

Δυστυχῶς λαβὼν τὴν ἐντολὴν νὰ διακόψω τὴν ἀνασκαφὴν δὲν ἡδυνάμην νὰ προχωρήσω περαιτέρω. Ἐν τούτοις μαθὼν ὅτι πρὸ ἐτῶν τινῶν ἀνευρέθη πλησίον τοῦ τόπου τούτου καὶ ἐντὸς τοῦ σημερινοῦ χωρίου ὑπερμεγέθης κίων κατὰ χώραν κείμενος ἀπεφάσισα καὶ ἄνευ ἐντολῆς νὰ ἀπασχολήσω ἐργάτας τινὰς ἐπὶ μίαν ἡμέραν. Ὁ εἰς σωζόμενος σπόνδυλος τοῦ κίονος τούτου εὐρέθη

μετ' ὀλίγον κατὰ τὴν ὑποδειχθεῖσαν θέσιν, ἤτοι σχεδὸν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ μέρους, ἔνθα ἐπεχειρήθη ἡ ἀνασκαφή, καὶ τοῦ ἀρχαίου ναοῦ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἐκ τῆς πλατείας τοῦ σημερινοῦ χωρίου πρὸς τὸ προαύλιον τῆς ἐκκλησίας τῆς Παναγίας παρὰ τὴν νοτιάν γωνίαν τῆς αὐλῆς τοῦ Κωνσταντίνου Τσέλιου. Ὁ σπόνδυλος οὗτος στηρίζεται ἐπὶ ἐνὸς μόνου λίθου ὕψους μόνον 0,29 μ., κάτωθι τοῦ ὁποίου εἰς μόνον δόμος μικροτέρων λίθων ὕψους 0,37. Κατὰ τὰς τρεῖς πλευράς, ἅς ἠδυνήθησαν νὰ ἐξετάσω, ὁ λίθος τῆς βάσεως δὲν ἔχει πρόσοψιν· οἱ περὶ αὐτὸν δὲ λίθοι ἔχουσιν ἀφαιρεθῆ ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις, καὶ ἀντ' αὐτῶν ὑπάρχουσι προσωποδομημένα ἄθλια τινα τοιχία. Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἀνωρύχθη καὶ φρεατίον τι εὐθὺς παρὰ τὴν βᾶσιν τοῦ κίονος, ἐξ οὗ καὶ μέρος τοῦ ἐνὸς τῶν προσωποδομημένων τοιχίων ἀπεκόπη. Αἱ πλευραὶ τῆς βάσεως δὲν διευθύνονται κατ' εὐθείαν πρὸς τὰ σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος, ἀλλ' ἐγκαρσίως, ἀντιθέτως ὁμως πρὸς τε τὸν ἀρχαῖον ναὸν καὶ τὸ ἐν τῇ τάφρῳ Ζ οἰκοδόμημα, ἤτοι πρὸς ΒΑ (20°) (1). Ὁ ἐπὶ τῆς βάσεως ταύτης στηριζόμενος ὑπερμεγέθης σπόνδυλος ἔχει ὕψος 1,34 καὶ διάμετρον 2,10· εἶνε δὲ ὄλως ἀκατάξεστος, ἡμιτελοῦς ἴσως καταλειφθέντος τοῦ κτιρίου ὡς ἐκ τῆς ἐπὶ Μομμίου καταστροφῆς, διότι ἐκ τῆς κατασκευῆς δὲν φαίνεται πολὺ παλαιόν. Πρὸς ποῖον δὲ μέρος ἐξετείνετο τὸ οἰκοδόμημα, εἰς ὃ ἀνῆκεν ὁ κίων οὗτος, δὲν ἠδύνατο νὰ διακριθῆ.

Ἐν γένει λοιπὸν ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς ἐξάγεται τὸ συμπέρασμα ὅτι παρὰ τὸ κατὰ μᾶλλον ἢ ἥττον μέγα βάθος τῆς ἐπιχώσεως οἱ πλείστοι ἐκ τῶν μεταγενεστέρων τοίχων εἶνε βαθύτατα τεθιμελιωμένοι φθίνοντες μέχρι τοῦ ἀρχαίου ἐδάφους ἢ καὶ ἔτι βαθύτερον, καὶ μόνον ὀλίγοι ἐπὶ τῆς ἐπιχώσεως ὄπερ ἄλλως, νομιζόμεν, δὲν δύναται νὰ ἐξηγηθῆ ἢ ὡς συνέπεια τῶν συχῶν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ σεισμῶν, δι' οὓς καθίστατο ἀπαραίτητος ἡ ἐπὶ στερεοῦ ἐδάφους θεμελίωσις. Ὡς ἐκ τούτου ἐπειδὴ ἡ Κόρινθος κατὰ τε τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους καὶ ὀλό-

(1) Ἐκ τῶν διαφορῶν τούτων τῆς διευθύνσεως τῶν οἰκοδομημάτων δύναται τις νὰ συμπεράνῃ ὅτι ἡ ῥυμοτομία τῆς ἀρχαίας Κορίνθου δὲν ἦτο πολὺ κανονική.

κληρον τὸν Μεσαιῶνα ἦτο πυκνῶς κατακρημένη (1), πλείστα δὲ κτίρια κατὰ τὸ μακρότατον τοῦτο χρονικὸν διάστημα ἀνηγέρθησαν ἀλλεπάλληλα ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ γηπέδου, ἢ βαθεῖα ἐπίχωσις οὐδαμῶς ἴσχυσε νὰ προφυλάξῃ τὰ κάτωθι κείμενα λειψάνα τῶν χρόνων τῆς ἀκμῆς τῆς πόλεως ἐκ τῆς καταστροφῆς, ἀπανταχοῦ δὲ τὸ ἔδαφος ἔχει ὑποστῆ πλείστας ἀναστατώσεις. Ἐξ ἐκτενεστέρων λοιπὸν ἐν μέλλοντι χρόνῳ ἀνασκαφῶν δύναται μὲν τις εὐλόγως νὰ προσδοκᾷ τὴν ἀνεύρεσιν λειψάνων τινῶν ἀρχαίων κτιρίων διαφυγόντων ἐξ οἰασδῆποτε τύχης τὸν ὄλεθρον ἢ καὶ μικρῶν τινῶν ἄλλων ἀρχαιοτήτων διασωθεισῶν που καὶ που ἐντὸς τῶν χωμάτων, ἀλλ' ἔδαφος πλούσιον εἰς ἀρχαιότητος, ὡς ἐν Ἀθήναις, Ἐπιδαύρῳ ἢ Ἐλευσίνι, ἀναμφιβόλως δὲν θὰ εὑρεθῆ ἐντὸς τῆς περιοχῆς τῆς ἀρχαίας Κορίνθου. Εὐεξήγητος ἐκ τούτου εἶνε καὶ ἡ μεγίστη σπάνις ἀρχαίων ἀντικειμένων ἐν ταῖς οἰκίαις τῶν νῦν κατοικῶν (2).

(1) Πρὸβ. καὶ Ἱεροκλ. Συνέκδ. 646, 7 ἐκδ. Parthey: *Κόρινθος*, ἢ ποτε Ἐθούρα, μητρόπολις πάσης Ἑλλάδος. — Προκοπ. Ἀνέκδ. 85 Α: *Λύχρινδόν τε τὴν ἐν Ἡπειρώταις καὶ Κόρινθον, αἱ δὴ πολυανθρωπώταται ἐκ παλαιότησαν*.

(2) Πρὸ πολλῶν δεκαετηρίδων παρετήρησε τοῦτο ὁ Prokesch von Osten ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 313. Auffallend wenige antike Trümmer findet man in den neueren Gebäuden verwendet. Παραδόξως μεγίστη εἶνε καὶ τῶν ἐπιτυμβίων ἐπιγραφῶν ἡ σπανιότης, καίτοι ἀναριθμητοὶ εἶνε ἡ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων εἰς καλλίστην κατάστασιν διατηρηθέντες ἀρχαῖοι τάφοι. Καὶ ἐν τοῖς πολυαριθμοῖς μεταγενεστέροις τοίχοις, οὓς ἡμεῖς καθρέσαμεν, σπανιώτατα μὲν ἦσαν νὰ ἀρχιτεκτονικὰ τεμάχια, ἐπιγραφή δὲ οὐδεμία.

Κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους χάριν τῶν λίθων φαίνεται ὅτι ἐπῆλθεν ἡ καταστροφή καὶ τῶν περιουμένων τειχῶν τῆς Κορίνθου, ὣν τὸ πρὸς ἀνατολὰς μέρος τοῦλάχιστον ἕμενον ἄχρηστον μετὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ἐνδοτέρου τείχους. Καταφανῆ λείψανα τῶν ἀρχαίων τειχῶν σώζονται ἐπὶ τῆς ὄψρος τῶν πρὸς Α τοῦ Ἀκροκορίνθου γηλόφων καὶ κατὰ τὴν πρὸς τὴν πύλην τῶν Κλεωνῶν κλιτῶν. Τεμάχια τινὰ κάλλιστα διατετηρημένα σώζονται καὶ μεταξύ τῆς πύλης ταύτης καὶ τῆς τῶν Κεγχεῶν, ἅτινα ἀπεικόνισε διὰ φωτογραφίας κατ' ἐμὴν παράκλησιν ὁ διευθυντὴς τῆς ἐνταῦθα Γερμανικῆς σχολῆς κ. Dörpfeld (τὸ πλάτος αὐτῶν εἶνε 5,60-5,90 μ. Πρὸβ. καὶ Ross ἐν Zeitschr. für Alterth. 1852 σελ. 115). Ἐλάχιστά τινὰ λείψανα διεσώθησαν καὶ μεταξύ τῆς πύλης τῶν Κεγχεῶν καὶ τῆς τοῦ Ἴσθμου καὶ ἔτι περαιτέρω καθ' ἅπαν τὸ χεῖλος τῆς χαράδρας τοῦ χειμάρρου. Λείψανα αὐτῶν πρὸς Δ κατὰ τὴν πρὸς τὴν εἴσοδον τοῦ Ἀκροκορίνθου χαράδραν, οἷα μνημονεύει ὁ Vischer (Erinnerungen und Eindr. a. Gr. σελ. 258), ἡμεῖς δὲν εἶδομεν, ὡς οὐδ' ἀλλαχοῦ που πλὴν τῆς πρὸς Α πλευρᾶς τῆς πόλεως.

Τούτων ἕνεκα καὶ οὐδαμῶς ἄπορον πρέπει νὰ φανῆ ὅτι ἡ ἀνασκαφὴ οὐδὲν παρέσχε τεκμήριον ὅτι αὐτόθι ἔκειτο ἡ ἀρχαία ἀγορά, ἔνθα καὶ ἐπεχειρήθη ἡ ἀνασκαφὴ. Ἄλλ' ὅμως τὰ καὶ πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς ὑπάρχοντα τεκμήρια φαίνονται τοσοῦτον ἀσφαλῆ, ὥστε ἡμεῖς τοῦλάχιστον οὐδαμῶς ἀμφιβάλλομεν περὶ τοῦ ὄρθου τῆς πρώτης ἡμῶν γνώμης.

Περὶ τοῦ ἐν τῇ τάφρῳ Z ἀρχαίου οἰκοδομήματος.

Τὸ ἐν τῇ τάφρῳ Z εὐρεθὲν ἀρχαῖον οἰκοδόμημα σύγκειται ἐκ τετραγώνου αὐλῆς περιβαλλομένης πανταχόθεν ὑπὸ ὑποστέγων μερῶν. Τὸ μέχρι τοῦδε σωθὲν καὶ διὰ τῆς ἀνασκαφῆς ἀποκαλυφθὲν μέρος εἶνε μόνη ἡ αὐλὴ μετὰ τοῦ περιβάλλοντος αὐτὴν στυλοβάτου A A' A'' A''' καὶ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ τοίχου τῶν ὑποστέγων μερῶν μικρὸν λείψανον (B), θαυμαστῶς πῶς διαφυγὸν τὸν ὄλεθρον ἐκ τῆς ἐποικοδομήσεως μεταγενεστέρων τοίχων. Ἐκ τοῦ τρόπου τῆς οἰκοδομίας εἶνε εὐθὺς φανερὸν ὅτι προέρχεται ἐκ τῶν καλλίστων τῆς Ἑλλάδος χρόνων, ἀνήκον τοῦλάχιστον εἰς τὸν Ε', ἴσως δὲ καὶ τὸν Σ' αἰῶνα π. Χ. Κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ Δ' αἰῶνος ἦτο ἤδη κατεστραμμένον, ὡς ἐγένετο φανερὸν ἐκ τῆς ἀνευρέσεως δύο τάφρων κατὰ τὴν μεταξὺ A καὶ A'' γωνίαν, ὧν ὁ εἰς ἐκ B πρὸς N διευθυνόμενος ἐγένετο αἰτία νὰ ἀποκοπῆ μέρος τοῦ A, ὡς φαίνεται ἐν τῷ σχεδιαγραφῆματι. Ὁ δ' ἕτερος τάφος διηυθύνετο ἐξ A πρὸς Δ, καὶ εἶχε τὰς μὲν πλευρὰς περιβεβλημένας διὰ ξηρολιθίας, τὸν δὲ πυθμένα διὰ μιᾶς κεράμου, ἐνῶ ὁ πρῶτος εἶχε κατὰ τε τὰς πλευρὰς καὶ τὸν πυθμένα πολλὰς μικροτέρου μεγέθους κεράμους. Ἀμφότεροι εὐρέθησαν κενοὶ καταστραφέντες κατὰ τὴν κατασκευὴν τῶν μεταγενεστέρων ὀχετῶν ξ' καὶ ξ'', ἀλλ' εὐθὺς παρ' αὐτοὺς ἔκειτο πληθὺς συντετριμμένων πηλίνων κορῶν ἀναμφιβόλως ἐκ τῶν τάφρων τούτων ἐξηγμένων, ἐξ ὧν τὰ ὀπωσοῦν ἀκέραια διασωζόμενα τεμάχια δεικνύουσι τέχνην καλλίστην ἀναμφιβόλως ὄχι νεωτέραν

τῶν μέσων τοῦ Δ' αἰῶνος (1). Ἐτερος δὲ τάφος κατεστραμμένος καὶ ὄλως κενὸς εὐρεθεὶς ὀπισθεν τοῦ κατεδαφισθέντος μεταγενεστέρου τοίχου Κ, κείμενος δ' ἐπὶ ἐπιπέδου ἀνωτέρου τοῦ στυλοβάτου ἀνήκεν ἴσως εἰς τοὺς πρώτους μετὰ τὴν ἐπὶ Μομμίου καταστροφὴν χρόνους, καθ' οὓς καὶ λίθος τις ἐκ τοῦ θριγκοῦ τοῦ οἰκοδομήματος ἐχρησιμοποιήθη ὡς νεκρική στήλη, ὡς θὰ ἴδωμεν ἐν τοῖς ἐξῆς.

Ἡ ὑπὸ τοῦ στυλοβάτου περικλειομένη τετράγωνος αὐλὴ κεῖται εἰς βάθος 3 μ. ἀπὸ τῆς σημερινῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους· ἔχει δὲ μῆκος καὶ πλάτος 6,20 μ., καὶ εἶνε ἐπεστρωμένη διὰ στερεωτάτου καὶ καλλίστης κατασκευῆς κονιάματος διασωθέντος μὲν καθ' ἅπασαν τὴν ἔκτασιν αὐτῆς, ἀλλὰ πολλαχοῦ βεβλαμμένου. Φαίνεται δ' ὅτι καὶ πάντα τὰ ὑπόστεγα μέρη εἶχον ὁμοίαν στρώσιν, ἧς μέρος μόνον διεσώθη ἔξω τοῦ Α' μέχρι τοῦ μεταγενεστέρου τοίχου Η· κεῖται δὲ τοῦτο ὀλίγον ὑψηλότερον τοῦ δαπέδου τῆς αὐλῆς ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τοῦ στυλοβάτου.

Ὁ στυλοβάτης εἶνε ἅπας κατεσκευασμένος ἐκ παρίνων λίθων κάλλιστα πρὸς ἀλλήλους συνηρμοσμένων δι' ἀναθυρώσεως. Ὁ ἀνώτατος δόμος αὐτοῦ ἀποτελεῖ ταπεινὴν ὑπὲρ τὴν στρώσιν τῆς αὐλῆς βαθμιῶδα, ἣτις κάτωθεν καθ' ἅπαν τὸ μῆκος εἶνε παρεξοσμένη εἰς κυμάτιον εἰσέχον· ὁ δὲ μετ' αὐτὸν κατώτερος δόμος ὀλίγα μόνον ἑκατοστόμετρα προέχων δὲν ὑπερέχει ἢ ἐλάχιστον τῆς στρώσεως. Ἡ ὀρθία πλευρὰ τοῦ ἀνωτέρου δόμου καὶ ἅπαν τὸ ὑπερέχον τῆς στρώσεως μέρος τοῦ δευτέρου φέρουσι λεπτὸν

(1) Σχεδὸν ὅλος ἀκέραιος διεσώθη μικρὸς ἐρωτιδεὺς γυμνὸς ὕψους 0.09 μ. Κάλλιστα διατηρημέναι εἶνε καὶ δύο κεφαλαὶ γυναικειαί. Ἐτέρα γυναικεία κεφαλὴ εὐρέθη ἀκέραια μὲν, ἀλλ' ἤδη ἐν διαλύσει διατελοῦσα· ἐξ ἐτέρας δὲ ὁμοίας διεσώζετο μόνον τὸ κατώτερον μέρος τοῦ προσώπου. Τὰ ἐκ τῶν βάσεων καὶ τοῦ ἱματισμοῦ τῶν κορῶν τεμάχια ἦσαν πλείστα καὶ ἅπαντα μετὰ καλῶς διατηρημένου χρωματισμοῦ. Μικρὰ ὀστεῖνη βελὸν μετὰ χειρομόρφου λαβῆς ἐντὸς τοῦ δευτέρου τῶν τάφων εὐρεθεῖσα φαίνεται ἐκ νεωτέρων χρόνων προερχομένη καὶ ἐξ ἀνωτέρων στρωμάτων τῆς ἐπιχώσεως καταπεσοῦσα, ὡς καὶ τεμάχιά τινα μελανοδαφῶν ἀγγείων ἄνευ γραφῶν ἔξω τῶν τάφων εὐρεθέντα.

Ἐτερον πῆλινον εἰδῶλιον ἀνδρικής μορφῆς ἄνευ χρωμάτων, γυμνὸν τὰ ἄνωθεν τῆς ὀσφύος καὶ ἐστερημένον κεφαλῆς, χειρῶν καὶ ποδῶν, τέχνης δὲ καλλίστης εὐρέθη ἐν τῇ τάφῳ Η.

επίχρισμα ἐκ μαρμαροκονίας. Οἱ δύο οὔτοι ἀνώτεροι δόμοι (1) κατὰ τὰς ἄκρας τῆς πλευρᾶς A'''' δὲν ἐπιβαίνουνσι τῶν παρακειμένων πλευρῶν ἀμοιβαδόν, ἀλλ' εἶνε τετμημένοι διαγωνίως, ὡς ἐν τῇ ἐν Ὀλυμπίᾳ *Βυζαντινῇ ἐκκλησίᾳ*, ἐνῶ ἐν τῇ πλευρᾷ A' ὁ μόνος σωζόμενος κατώτερος δόμος δὲν ἔχει τομὴν κατὰ τὴν μετὰ τοῦ A γωνίαν, ἀλλ' ἐπιβαίνει τοῦ τοίχου A'' διὰ τοῦ αὐτοῦ λίθου. Ἐν δὲ τῇ μετὰ A' καὶ A'''' γωνίᾳ ἀπάντων τῶν δόμων οἱ λίθοι ἔχουσιν ἀφαιρεθῆ, ὥστε ἡ συναρμογὴ δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ γνωσθῇ· τοσοῦτον τοῦλάχιστον ὅμως εἶνε βέβαιον ὅτι οὐδεμία προέκτασις τοῦ A' ἀντίστοιχος τῷ A'' ὑπῆρχε, διότι ἔξωθι τῆς γωνίας διεσώθη ἡ παλαιὰ στρώσις. Τίνα δὲ σκοπὸν εἶχεν ἡ προέκτασις A'' καὶ ἕως ποῦ ἐξετείνετο, ἄδηλον.

Καὶ ὁ μὲν ὑπὸ τὸν ὑπέρτατον κατώτερος δόμος διεσώθη ἀπανταχοῦ πλην τῆς μνημονευθείσης γωνίας. Ὁ δ' ἀνώτατος κατὰ μὲν τὴν πλευρᾶν A'''' καὶ τὴν προέκτασιν A'' λείπει ἐξ ὀλοκλήρου, κατὰ δὲ τὴν A'''' ἐσώθησαν ἐξ αὐτοῦ δύο μικρὰ τεμάχια, τὸ μὲν προφυλαχθὲν ὑπὸ τοῦ ἐπωκοδομημένου μεταγενεστέρου τοίχου Γ , τὸ δ' ἕτερον ἀντικρὺ τῆς θύρας Δ' ἐν τῇ πλευρᾷ A' ἐσώθη σχεδὸν ὀλόκληρος ἕνεκα τῶν ἐπωκοδομημένων μεταγενεστέρων τοίχων, καὶ τέλος ἐν τῇ πλευρᾷ A περισσότερον τοῦ ἡμίσεος, ὡς φαίνεται καὶ ἐν τῷ σχεδιαγραφῆματι. Ἐκ τῆς ἐπ' αὐτοῦ κιονοστοιχίας εὐρέθη μόνον εἰς πῶρινος λίθος ὕψους 0,62 μ., ἀποτελῶν σπόνδυλον δύο κατὰ τινὰ τῶν γωνιῶν παρακειμένων ἡμικιονίων, ἐντετειχισμένοι ἐν τῷ παρὰ τὸν Γ' μεταγενεστέρω τοίχῳ (2), καὶ προσέτι τεμάχιον κίονος ἢ λίαν περιόπτου ἡμικιονίου μήκους 1,25 μ. μεταθεβλημένον δι' ἐνσκαλεύσεως εἰς ὑδρορρόην κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους, ὅπερ εὐρέθη ἀπωτέρω κατὰ τὸ ΒΑ πέρασ τῆς τάφρου Z ἐν ἰκανῶς ὑψηλῷ στρώματι

(1) Ὅχι ὅμως καὶ οἱ ὑπ' αὐτούς.

(2) Ὁριζοντιαν τομὴν αὐτοῦ ἴδε ἐν τῷ σχεδιαγραφῆματι. Αἱ ῥαβδώσεις κατὰ τὴν γραμμὴν τῆς συναντήσεως τῶν δύο ἡμικιονίων εἶνε κατεστραμμένοι, διότι ὁ λίθος ἐπελεχθή, ἵνα ἀρμόζη εἰς τὴν γωνίαν τοῦ μεταγενεστέρου τοίχου.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ λίθος ἔχει βαθὺ ῥῆγμα δυνάμενον νὰ ἐπενέγῃ τὴν διάλυσιν αὐτοῦ, ἐὰν ἐξαχθῇ ἀπροσέκτως ἐν μελλούσῃ ἀνασκαφῇ, σημειοῦμεν ὅτι εἶνε νῦν κατακεχωσμένοι παρὰ τὴν γωνίαν AA' .

τῆς ἐπιχώσεως (1). Ἡ ἐπιφάνεια αὐτῶν εἶνε διηρημένη εἰς ῥα-
βδώσεις δωρικὰς πλάτους 0,07 καὶ βάθους 0,012 (2) καὶ ἐπι-
κεχρισμένη διὰ λεπτοτάτου ἐπιχρίσματος μαρμαροκονίας. Ἡ
ἄκτις τῶν ἡμικιονίων καταμετρηθεῖσα κατὰ τὴν βᾶσιν τοῦ λί-
θου εὐρέθη 0,27 μ.· τοῦ δὲ τεμαχίου τοῦ κίονος ἡ διάμετρος
κάτω μὲν εἶνε 0,53, ἄνω δὲ 0,48 1/2.

Ἐπισκοποῦντες ἐν τῇ πλευρᾷ Α' τοῦ στυλοβάτου τὴν ἐπιφά-
νειαν τῆς ἀνωτάτης βαθμίδος, ἣτις εἶνε ἱκανῶς καταφανὴς ἑκα-
τέροθεν τοῦ ἐπιχωδομημένου μεταγενεστέρου τοίχου (3), εὐρί-
σκομεν αὐτὴν ὄχι ὁμαλὴν καθ' ἅπαν τὸ πλάτος. Ἀλλὰ τὸ μὲν
πρὸς τὰ ὀπίσω μέρος αὐτῆς εἶνε ἀκατάξεστον καὶ διατηρεῖ ἱκα-
νῶς προέχον *πρόσεργον* (γερμ. *Werkzoll*) μέχρις ἀποστάσεως
1,65 μ. ἀπὸ τῆς γωνίας ΑΑ', εἶτα δὲ ἔπεται τελειῶς κατεξε-
σμένον μέρος μήκους 2,26, μεθ' ὃ τὸ ὑπόλοιπον εἶνε ὁμοίως
ἐξαιρεγασμένον, ὡς τὸ πρῶτον. Ἐκ τοῦ ὀλοσχερῶς δὲ κατεξε-
σμένου μέρους πάλιν τὸ τμήμα α' μήκους 1,65 καὶ πλάτους
0,19 εἶνε βαθύτερον τοῦ λοιποῦ κατὰ 0,02, ἐχρησίμευε δέ, ὡς
πιστεύομεν, πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ ἄκρου μαρμαρίνης πλακῶς κει-
μένης ὀπισθεν τῆς αὐτόθι ὑπαρχούσης θύρας, ἕνεκα τῆς ὁποίας
καὶ ἡ πρὸς τὴν αὐτὴν πλευρὰ τῆς ἀνωτάτης βαθμίδος φαίνεται
ἱκανῶς ἀποτετριμμένη. Ὡς φαίνεται δέ, ἐπὶ μὲν τοῦ μὴ ὀλο-
σχερῶς κατεξεσμένου μέρους ἴσταντο λεπτὰ τοιχία ἢ θωράκια
ἐξ ὀρθίων πλακῶν δι' ἀναθυρώσεως συνδεδεμένων πρὸς τὸν στυ-
λοβάτην, ἐπὶ δὲ τοῦ ὀλοσχερῶς κατεξεσμένου μέρους λίαν περιό-
πτα ἡμικιόνια προσερείδόμενα πρὸς τὰ ἄκρα τῶν θωρακίων, κα-
ταλείποντα δὲ ἐν τῷ μέσῳ θύραν 1,00 μ. περίπου πλάτους.
Ἐκ τῶν ἡμικιονίων τούτων εἶνε καὶ τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν
τεμάχιον. Ἐπὶ δὲ τῶν γωνιῶν ΑΑ' καὶ Α'Α'' ἴσταντο τὰ
δύο ἐκ τοῦ αὐτοῦ λίθου κατεσκευασμένα ἡμικιόνια, ἐξ ὧν εἶνε

(1) Ἐνεκα τῆς φοβερᾶς βλάβης, ἣν ἔχει ὑποστῆ, ἀδύνατον εἶνε νὰ διακριθῇ
ἂν εἶνε κίων ἢ ἡμικιόνιον· μετ' ἐπιμελῆ ἐξέτασιν ἐφάνη εἰς ἡμᾶς ὅτι καὶ ἡμικιό-
νιον ἔαν ἦτο, προεῖχε μέρος αὐτοῦ μεγαλύτερον τοῦ ἡμίσεος. Αἱ σωζόμεναι ῥα-
βδώσεις εἶνε 12.

(2) Μόνη ἡ πρὸς τὸν τοῦτον ῥάβδωσις τοῦ δεξιοῦ ἡμικιονίου ἔχει πλάτος
0,06, διότι δὲν εἶνε κεχαραγμένη ἀκεραία.

(3) Τὴν καθαίρεισιν αὐτοῦ δὲν ἐνομίσαμεν ὀρθὴν δι' ἄλλους λόγους.

καὶ ὁ μόνος εὐρεθὶς σπόνδυλος. Ὅμοιαν δὲ πρέπει νὰ ὑποθέσω-
μεν καὶ τὴν διάταξιν τῆς πλευρᾶς A'''' , ἐν ἣ οὐδὲν λείψανον
τῆς ἀνωτάτης βαθμίδος διεσώθη.

Ἡ πλευρὰ A ὅμως δὲν φαίνεται ὅτι ἦτο ὁμοίως κατεσκευα-
σμένη· διότι ὑπάρχει μὲν καὶ ἐν αὐτῇ παρὰ τὴν γωνίαν AA''''
ἀκατάξεστον τμήμα ἰσομέγεθες πρὸς τὸ ἐν τῇ πλευρᾷ $A'(1)$,
ἀλλὰ τὰ ὑπερβάλλοντα τὸ τμήμα τοῦτο ἔχνη τὰ διὰ στικτῆς
γραμμῆς ἐν τῷ σχεδιαγραφῆματι δεδηλωμένα δύνανται νὰ ἀπο-
δοθῶσι μᾶλλον εἰς παραστάδα ἢ εἰς θωράκιον, καίτοι ἀληθῶς
ἢ ὑπαρξίς παραστάδος ἐνταῦθα θὰ ἦτο ὅλως ἀσυνήθης πρὸς τὸν
τρόπον τῆς ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Ἡμικιονίου ἔχνος οὐδ'
ἐλάχιστον φαίνεται, καίτοι τὰ διὰ στικτῆς γραμμῆς δεδηλωμένα
ἔχνη εἶνε σαφέστατα διατηροῦντα καὶ ἀπολείμματά τινα μαρ-
μαροκονίας ἐκ τοῦ ἐπιχρίσματος τοῦ ὀρθίου ἰσταμένου λίθου προ-
ερχόμενα. Πρὸς ταῦτα δ' ἀντιστοιχοῦσιν ἕτερα ἐπίσης εὐδιάκριτα
ἔχνη α' , ἅτινα ὅμως οὐδὲν ἀπόλειμμα μαρμαροκονίας ἔχουσιν,
οὐδ' ἀκατάξεστον μέρος ὑπάρχει ἐν αὐτοῖς, ἀλλ' ἀντ' αὐτοῦ
τρῆς ὀπαί, οἵαι πρὸς ἐμβολὴν τινων γόμφων· τὸ ὄπισθεν τούτων
μέρος εἶνε κατὰ τι βαθύτερον καὶ ἀμελῶς ἀπεξεσμένον. Ἡ ἀπό-
στασις τῶν ἔχνων α καὶ α' ἀπ' ἀλλήλων εἶνε 0,88, ἢ δ' ἐπιφά-
νεια τῆς βαθμίδος οὐδαμῶς εἶνε ἀποτετριμμένη, ἐνῶ κατωτέρω
τοῦ α' παρατηρεῖται ἀποτριβὴ τις ἐκατέροθεν. Ἐφεξῆς δὲ πρὸς
τὴν γωνίαν AA' ὑπῆρχεν ἀναμφιβόλως ἕτερον ἀκατάξεστον μέ-
ρος, οἷον τὸ α , ὡς δύναται τις νὰ συμπεράνη καὶ ἐκ τοῦ μικροῦ
διασωθέντος τεμαχίου τῆς ἀνωτάτης βαθμίδος ἐν τῷ ἀντιστοίχῳ
μέρει τῆς πλευρᾶς A'''' (ἀντικρὺ τῆς θύρας Δ'), οὗ τὸ ὀπίσθιον
μέρος ἔχει καταλειφθῆ ἀκατάξεστον μετὰ τοῦ προσέργου. Ὅμοίως
ἔχει καταλειφθῆ καὶ τὸ πρὸς τὸ A'''' ἄκρον τοῦ A'''' , τὸ δὲ
λοιπὸν μέρος τῆς ἀνωτάτης βαθμίδος διασωζόμενον ἀκέραιον μέ-
χρι τῆς διαγωνίου τομῆς εἶνε ὅλως ἄτριπτον, καίπερ ὁμαλῶς
κατεξεσμένον.

(1) Δι' ἄγνωστον ἡμῖν τοῦλάχιστον λόγον τὸ πρὸς τὴν γωνίαν πέρασ αὐτοῦ
δὲν εἶνε εὐθύγραμμον, ἀλλὰ κλιμακωτόν, καὶ ἔχει μικρὰν ὀδοντοειδῆ προεξοχὴν
ταπεινοτέραν κατὰ τι τοῦ λοιποῦ μέρους. Ἐν τῷ ἀντιστοίχῳ μέρει τῆς πλευρᾶς
 A'''' οὐδὲν τοιοῦτον ὑπάρχει.

Ἐν τῷ ἐπὶ τῆς πλευρᾶς Α' Ἰσταμένῳ μεταγενεστέρῳ τοίχῳ εἶνε ἐνφυκοδομημένα τρία τεμάχια ἐξ ἀρχαίων θριγκωμάτων πωρίνου λίθου. Τὸ ἐν ἔχει μῆκος 1,50 καὶ ὕψος 0,62, ἐξ οὗ 0,25 μὲν εἶνε ἐξεργασμένον ὡς ἐπιστύλιον, τὸ δὲ λοιπὸν μέρος ὡς ζώνη τριγλύφων καὶ μετοπῶν, ἧτις περιλαμβάνει ἐκτὸς μικρῶν τμημάτων τριγλύφων κατὰ τὰ ἄκρα δύο τριγλύφους ἀκεραίας καὶ τρεῖς μετόπας ἐν ἑκατέρῃ τῶν προσόψεων τοῦ λίθου. Ὑψος καὶ πλάτος τῶν μετοπῶν 0,29 $\frac{1}{2}$, τῶν δὲ τριγλύφων ὕψος μὲν τὸ αὐτό, πλάτος δὲ 0,21 $\frac{1}{2}$. Ἐκάστης ἐγγλυφῆς πλάτος 0,03. Ἡ ὑπὸ τὰς τριγλύφους καὶ μετόπας ταινία ἔχει πλάτος 0,03 $\frac{1}{2}$ ἢ δὲ ὑπεράνω αὐτῶν 0,05. Αἱ λεγόμεναι σταγόνες εἶνε λίαν ἐφθαρμέναι. Τὸ πάχος τοῦ λίθου κατὰ τὸ ἐπιστύλιον εἶνε 0,38, ἄρα δὲν δύναται νὰ ἴστατο ἐπὶ τῆς πολὺ μεγαλητέρας διαμέτρου κιονοστοιχίας τοῦ στυλοβάτου.

Οἱ δύο ἔτεροι λίθοι προέρχονται ἐκ τοῦ αὐτοῦ θριγκοῦ καὶ ἔχουσι τὰς αὐτὰς διαστάσεις. Ὁ εἰς τούτων προφανῶς ἀνήκει εἰς γωνιώδες μέρος, διὸ ἄπασα ἡ καθ' ὕψος κόψις αὐτοῦ εἶνε ἀποτετμημένη κατὰ πρῖσμα, ἵνα προσαρμύζηται πρὸς τὸν κατὰ τὴν ἐτέραν πλευρὰν τῆς γωνίας λίθον. Τὸ ὕψος αὐτῶν εἶνε 0,83, ἐξ ὧν 0,34 εἶνε τὸ ἐπιστύλιον. Τὸ δὲ πάχος τῶν λίθων τούτων εἶνε 0,32, ὥστε δύο λίθοι ἦσαν οἱ ἐπὶ τῆς κιονοστοιχίας ἐπικαθημένοι· διὰ τοῦτο ἵνα κάλλιον προσαρμύζωνται πρὸς τὸν παρακείμενον λίθον, ἔχουσιν ἀμφότεροι τὸ κάτω μέρος τῆς ὀπισθίας πλευρᾶς κατεξεσμένον ἀμελῶς 0,01 περίπου βαθύτερον τοῦ λοιποῦ, ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῆς οὕτω σχηματιζομένης ταινίας (πλάτους 0,23) μίαν ὀπὴν ἑκάτερος μῆκους 0,10, ὕψους 0,04 καὶ βάθους 0,08, ἐν ἧ ἦτο τεθειμένος γόμφος τις. Ὁ εἰς τῶν λίθων τούτων κατὰ τὸ πρὸς ἀριστερὰν ἄκρον, καθ' ὃ εἶνε ἡ κόψις αὐτοῦ ἀποτετμημένη, ἔχει δύο ράβδους καὶ μίαν καὶ ἡμίσειαν γλυφὰς τριγλύφου ἀκεραίας, εἶτα μετόπην καὶ τρίγλυφον ἀκεραίας καὶ ἐτέραν τρίγλυφον οἰκτρῶς κεκολωμένην ἐν βαρβάρους χρόνοις· ὁ δ' ἕτερος μετόπην καὶ τρίγλυφον ἀκεραίας καὶ εἶτα ὁμοίως κεκολωμένην μετόπην. Ὁ πρῶτος τῶν δύο τούτων λίθων ἐχρησίμειυσεν ἐν τοῖς πρώτοις ῥωμαϊκοῖς χρόνοις δις ὡς ἐπιτυμβία στήλη, καὶ φέρει ἐπὶ τοῦ ὀπισθίου μέρους δύο λατινικὰς ἐπιγραφὰς προσεχῶς ἐκδο-

θησομένας(1). Πλάτος τῶν μετοπῶν 0,40, τῶν τριγλύφων 0,28· ὕψος τῶν μετοπῶν 0,38, τῶν τριγλύφων 0,36· ἡ κάτωθι τῶν τριγλύφων καὶ μετοπῶν ταινία ἔχει πλάτος 0,04, τὸ ὑπὲρ τὰς σταγόνας ἀβάκιον 0,02. Πλάτος ἐκάστης ἐγγλυφῆς 0,05 $\frac{1}{2}$.

Οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι οἱ δύο οὗτοι λίθοι ἀνήκουσιν εἰς τὸν θριγκὸν τῆς περὶ τὴν αὐλὴν κιονοστοιχίας. Ἔχουσι δὲ καὶ οὗτοι ἀμφοτέρωθεν καὶ ὁ κατὰ πρῶτον περιγραφεὶς τρίτος τὰς μὲν μετόπας καὶ τὰ ἐπιστύλια ἐπικεχρισμένα διὰ μαρμαροκονίας λεπτῆς, τὰς δὲ τριγλύφους ἄνευ ἐπικρίσματος. Ἐκ τινος τριγλύφου ὁμοίαις ταῖς τῶν δύο τελευταίων λίθων εὐρέθη καὶ μικρότατον τεμάχιον φέρον ἔγχνη χρώματος λευκοῦ καὶ κυανοῦ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ λίθου ἐπιβεβλημένου. Ἐκ τοῦ θριγκοῦ ὠσαύτως εὐρέθησαν καὶ ἕτερά τινα μικρὰ συντρίμματα, ἐν οἷς καὶ τεμάχιον κυματίου μετὰ κάλλιστα σωζομένων φύλλων γραπτῶν διὰ λευκοῦ, ἐρυθροῦ καὶ κυανοῦ χρώματος. Ἡ στέγη ἦτο κεκαλυμμένη διὰ κεράμων μεγάλων τοῦ συνήθους σχήματος, ὧν πολλὰ εὐρέθησαν τεμάχια.

Ἐκ τοῦ περιβάλλοντος τὰ ὑπόστεγα μέρη τοῦ οἰκοδομήματος ἐξωτερικοῦ τοίχου ἐσώθη μόνον τὸ μικρότατον τεμάχιον ΒΒ', ὅπερ μετὰ δυσκολίας ἠδυνήθημεν νὰ ἀναγνωρίσωμεν ὡς ἀρχαῖον, διαρρήξαντες δὲ τοὺς ἐπιχωδομημένους μεταγενεστέρους τοίχους Π καὶ Π' κατεστήσαμεν αὐτὸ καταφανές. Τὸ θεμέλιον αὐτοῦ εἶνε κατεσκευασμένον ἐξ ἀπελεκτήτων λίθων προσχόντων ἐκατέρωθεν, καὶ ἔχει βάθος μόλις 0,30. Τὸ δὲ ὑπερθεῖν τοῦ θεμελίου μέρος σωζόμενον μέχρις ὕψους 0,46 ὑπὲρ τὸ θεμέλιον, συνίσταται ἐκ διπλῆς σειρᾶς λίθων πολυγωνικῶν κάλλιστα καὶ στερεώτατα πρὸς ἀλλήλους προσηρμοσμένων, καὶ ἔχει τὴν ἐσωτερικὴν πρόσοψιν ἐπικεχρισμένην διὰ παχέος στρώματος ἀμμοκονίας, ἐφ' οὗ ἐπικάθηται ἄλλο λεπτότερον· ἐντὸς τοῦ τοίχου ὁμως δὲν ὑπάρχει ἀμμοκονία, ἀλλ' ἀπλοῦς πηλός. Πάχος Β 0,42. Ἡ τε οἰκοδομία καὶ ἡ διεύθυνσις αὐτοῦ ἀκριβῶς παράλληλος οὖσα πρὸς τὴν πλευρὰν Α''', ὡς ἐδείκνυεν ἡ μαγνητικὴ βελόνη, οὐδεμίαν καταλείπουσιν ἀμφιβολίαν ὅτι ἀνήκει εἰς τὸ ἀρχαῖον οἰκοδόμημα. Τὸ δὲ Β' εἶνε μέγας λίθος ἄνευ θεμελίου χρησιμεύων πιθανῶς ὡς κατώλφιον θύρας· ἐν περίπτῳ μέτρον πρὸς ἀνατολὰς

(1) Ἐξεδόθη ἤδη ἐν Ἐφημ. Ἀρχ. 1893 σελ. 113 ἔξ.

ἐφαίνετο μικρὸν μέρος καὶ ἑτέρου λίθου, ὅστις ἴσως ἀποτελεῖ συνέχειαν τοῦ τοίχου τούτου, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἀποκαλύψωμεν αὐτὸν ὅλοσχερῶς. Κατ' ἀμφοτέρωθεν τὰ ἄκρα αὐτοῦ ὁ τοίχος Β ἔχει δύο μέρη β καὶ β' ἐπίτηδες ἀφεθέντα κενά, ἐξ ἄπαντος πρὸς ἐνθήκευσιν τῶν δοκῶν ξυλοδεσίας. Τὸ β' εἶνε παρεσκευασμένον πλατύτερον τοῦ πάχους τοῦ Β, καὶ κλείεται πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν μέρος ὑπὸ τοῦ μικροῦ λίθου β'', διότι ἐν αὐτῷ ὑπῆρχεν ἡ παραστάς τῆς θύρας.

Τὸ σχέδιον λοιπὸν τοῦ οἰκοδομήματος τούτου εἶνε ὡς τῶν πρὸς ἐνοίκησιν ἀνθρώπων προωρισμένων ἀρχαίων κτιρίων· τὸ μέγεθος αὐτοῦ ὅμως καὶ ἡ πολυτελής κατασκευὴ πείθει ἡμᾶς ὅτι δὲν ἦτο ἰδιωτικὴ οἰκία, ἀλλὰ τι δημόσιον οἶκημα, οἷος ὁ ἐν Ὀλυμπίᾳ Θεηκολεῶν.

Καὶ τὸ μὲν ἀρχαῖον οἰκοδόμημα τοιοῦτον ἢ δὲ ἐπελθοῦσα αὐτῷ κατὰ διαφόρους χρόνους φθορὰ εἶνε μεγίστη. Κατεστραμμένον ἦτο, ὡς εἴπομεν, ἤδη ἐν ταῖς ἀρχαῖς τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος, βραδύτερον δὲ ἐν τοῖς παλαιότεροις ῥωμαϊκοῖς χρόνοις εἰς λίθος ἐκ τοῦ θριγκοῦ εἶτε ἐκ τῆς γῆς ἐσκαφεῖς εἶτε αὐτοῦ που κατακείμενος ἐχρησιμοποιήθη δις ὡς ἐπιτυμβία στήλη. Ἀλλὰ τὸ μέγιστον μέρος τῆς φθορᾶς συνετελέσθη ἐν ἔτι νεωτέροις χρόνοις ἔνεκα τῶν πολλῶν πρὸς θεμελίωσιν τῶν μεταγενεστέρων τοίχων ἀνασκαφῶν καὶ τῆς ἐπ' αὐτοῦ κατασκευῆς τοῦ φρεατίου δ καὶ τῶν ὀχετῶν ξ'' καὶ ξ''', οἵτινες ἐκβάλλουσι μετὰ τῶν ξ καὶ ξ' εἰς τὴν μεγάλην ὑπόνομον Ε (1). Παλαιότερος κατὰ τι τοῦ τοίχου Ν εἶνε ὁ ὀχετὸς ὁ κατὰ τὰ ἔχνη α διαρρήξας τὸν στυλοβάτην, ὡς κατεστραμμένος ἐκ τῆς κατασκευῆς τοῦ Ν.

Οἱ δ' ἐπικοδομημένοι μεταγενέστεροι τοῖχοι ἔχουσιν ὑποστῆ καὶ αὐτοὶ πολλὰς καταστροφὰς εἶτε οἰκοδομουμένων τῶν νεωτέρων οἱ παλαιότεροι, εἶτε καὶ ἐξ ἀνασκαφῶν πρὸς εὑρεσιν λίθων

(1) Ταύτης ἰδίας ἡ κατασκευὴ ὑπῆρξεν ὀλεθριωτάτη διὰ τε τὸ μέγα αὐτῆς πλάτος καὶ διότι κεῖται 1 μ. περίπου βαθύτερον τῶν θεμελιῶν τοῦ ἑλληνικοῦ κτιρίου.

κατὰ τοὺς τουρκικοὺς χρόνους· τοὺς ἐν τῷ σχεδιαγραφῆματι διὰ στικτῶν γραμμῶν σημειουμένους κατεστρέψαμεν ἡμεῖς. Ἡ ὑφ' ἡμῶν προξενηθεῖσα αὕτη καταστροφή ἐπερχομένη ἐξ ἀνάγκης πρὸ τῆς ἀποκαλύψεως πολλῶν ἐκ τῶν ἄλλων τοίχων καὶ ἐπομένως καθιστῶσα ἀδύνατον ὄχι μόνον τὴν ἐπισκόπησιν τοῦ συνόλου, ἀλλὰ αὐτὴν τὴν ἀκριβῆ τῶν καταστραφέντων καταμέτρησιν, καθιστᾶ λίαν δυσχερῆ τὴν εὔρεσιν τῆς σχέσεως αὐτῶν πρὸς ἀλλήλους, καὶ μάλιστα ἀφοῦ ἐν τοιούτοις κτιρίοις δὲν δύναται τις νὰ ἀξιῶι συμμετρίαν. Ἐν τούτοις νομίζομεν ὅτι δυνάμεθα ἀσφαλῶς νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι τρία ἦσαν τὰ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ χώρου κτισθέντα οἰκοδομήματα, εἰς ἃ οἱ τοῖχοι οὗτοι ἀνήκουσι, καίτοι δύο μόνον εἶνε τὰ ἀλλήλων ὑπερκείμενα δάπεδα, ἐν οἷς εἶνε τεθεμελιωμένοι.

Ἐκ τῶν μέχρις αὐτοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ δαπέδου φθανόντων κάλλιον ἐκτισμένοι καὶ πιθανῶς παλαιότεροι τῶν ἄλλων εἶνε οἱ τοῖχοι Ο, Ν, Ν', Μ', Μ'', Γ' καὶ Δ. Ὁ ὑφ' ἡμῶν καταστραφείς παχὺς τοῖχος Ζ καίπερ ὀλίγον ὑψηλότερον τῶν μνημονευθέντων τεθεμελιωμένος καὶ ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς στρώσεως τῆς αὐλῆς καὶ τοῦ στυλοβάτου ἐπικαθήμενος φαίνεται οὐδὲν ἥττον σύγχρονος αὐτῶν καὶ ἀντίστοιχος τῷ Γ' ἐκτισμένος, ἐκτεινόμενος δὲ πιθανῶς τὸ πρῶτον ὀλίγον δυτικώτερον μέχρις ἀντικρύ που τοῦ Ν. Τούναντιον νεώτερος αὐτῶν ἀναμφιβόλως εἶνε ὁ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ δαπέδου τεθεμελιωμένος Μ, ὡς γινόμενος αἴτιος τῆς καταστροφῆς τοῦ Γ' καὶ διαρρήξας τὸν τὸ πρῶτον μετὰ τοῦ Κ συνεχόμενον Μ''. Ἀντίστοιχος τοῦ Μ φαίνεται ὅτι εἶνε ὁ Θ. Ὁ δὲ ἐπὶ τοῦ Α' ἐπικαθήμενος καὶ ὁ Ε ἐξ ἄπαντος δὲν εἶνε σύγχρονος τοῦ Δ, καίτοι φαίνονται εἰς τὸ αὐτὸ δωμάτιον ἀνήκοντες, διότι ἐνῶ ἡ ὀπωσδήποτε ἐπιμεμελημένη κατασκευὴ τοῦ Δ καὶ τὰ εἰς ὕψος μῶλις 0,65 μ. ὑπὲρ τὴν ἑλληνικὴν στρώσιν τῆς αὐλῆς κείμενα κατώφλια τῶν θυρῶν Δ' καὶ Δ'' δεικνύουσιν ὅτι οὗτος ἦτο κατὰ τὸ πλεῖστον τοῦ νῦν σωζομένου ὕψους αὐτοῦ ὁρατός, ὁ ἐπὶ τοῦ Α' ἐπικαθήμενος ὡς ἐκ τῶν ἐπικοδομημένων ἀρχαίων θριγκωμάτων δὲν ἔχει πρόσοψιν εἰς πολὺ μεγαλύτερον ὕψος, ὁ δὲ Ε καὶ πρόσοψιν δὲν ἔχει ἐξ οὐδετέρας τῶν πλευρῶν, καὶ προσέτι καταλείπει κατὰ τὴν μετὰ τοῦ προμνημονευθέντος γωνίαν μέρος τοῦ Ζ προέχον ὡς παραστάδα αἰσχίστης θέας, ἣτις δὲν ἦτο δυ-

νατόν νά ὑπάρχη ἐντός δωματίου. Τὸ αὐτὸ ἀποδεικνύει καὶ ὁ βόθρος ε μὴ προσερεϊδόμενος ἐπὶ τοῦ Ε, ὅπερ ἀναμφιβόλως θὰ ἐγίνετο, ἂν ὁ Ε προὔπηρχεν ἢ κατεσκευάζετο συγχρόνως μετ' αὐτοῦ. Φθάνει δ' ὁ βόθρος ε μέχρι τῆς ἐλληνικῆς στρώσεως καὶ τοῦ ἐν αὐτῇ ἐσκαμμένου ὀχετοῦ ξ''' σωζόμενος νῦν εἰς ὕψος 1,20. Ὁ δὲ τοῖχος Δ ἦτο πιθανῶς ὁ ἀνατολικὸς τοῖχος δωματίου πρὸς δυσμὰς αὐτοῦ ἐκτεινομένου, οὐ τὴν στέγην ἀνεῖχεν ὁ ἀρράβδωτος κίων δ', ἔχων ὕψος 2,95 μ. καὶ διάμετρον κατὰ μὲν τὴν βᾶσιν μετὰ τῆς περιβαλλούσης αὐτὴν στεφάνης 0,43, ἄνω δὲ 0,36, καὶ στηριζόμενος ἐπὶ τετραγώνου βᾶθρου. Τὸ πλησίον εὔρεθὲν κιονόκρανον αὐτοῦ εἶνε ἰωνικοῦ ρυθμοῦ, καὶ πιθανῶς ἔχει ληφθῆ ἐκ παλαιότερου ῥωμαϊκοῦ οἰκοδομήματος, διότι ὁ καιμὸς αὐτοῦ ἔχει περιφέρειαν ὀλίγον εὐρυτέραν τοῦ κορμοῦ.

Οἱ δὲ τοῖχοι Η καὶ Η' φθάνουσι καὶ αὐτοὶ μέχρι τοῦ ἐλληνικοῦ ἐδάφους, περικλείουσι δὲ χώρον τινα, ἐν ᾧ ὑπάρχει ἐσχάρα τις η', εἰς ὀλίγων ἑκατοστομέτρων ὕψος διασωθεῖσα· πρὸς νότον δὲ κλείεται ὁ χώρος οὗτος ὑπὸ ἑτέρου τοίχου ἐκτεινομένου καὶ δυτικώτερον ἔξω αὐτοῦ. Ἡ δ' ἄκρα η τοῦ τοίχου Δ δὲν εἶνε ἐπίτηδες κατεσκευασμένη ὡς παραστάς τῆς θύρας, ἀλλ' ἀπλῶς κατελείφθη ἐξέχουσα κατὰ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ἐπὶ τοῦ Α' ἐπικαθημένου τοίχου.

Καὶ οἱ τοῖχοι Π καὶ Π' φθάνουσιν εἰς τὸ βάθος τῶν θεμελίων τοῦ Β, ἐφ' οὗ καὶ ἐπικάθηνται ἐν μέρει· ὁ εἰς ἐξ αὐτῶν εἶνε διπλοῦς πλατυθεὶς διὰ τῆς προσθήκης τοῦ μέρους π, ἐξ οὗ κατελείφθη κενὴ κόγχη τις σ πρὸς ἔνθεσιν πίθου τινός, ὡς φαίνεται. Ἐκ δὲ τοῦ τοίχου Π''' μικρότατον μόνον μέρος εἶνε φανερόν. Ὁ ἀρράβδωτος καὶ σχεδὸν ἀκατάξεστος κίων Σ ἀνεῖχε πιθανῶς τὴν στέγην. Ἐκ τῶν ἐν ἰκανῶς ὑψηλοῖς στρώμασι τῆς ἐπιχώσεως εὔρεθέντων πολυαριθμοτάτων πηλίνων καὶ χαλκῶν ἀγγείων (1) φαίνεται ὅτι ἐν τοῖς ἐσχάτοις ῥωμαϊκοῖς ἢ βυζαντινοῖς χρόνοις ὑπῆρχεν αὐτόθι ἐργαστήριόν τι, πιθανῶς μαγειρεῖον ἢ θερμοπώλιον.

(1) Ἐκ τούτων δύο πίθοι κατὰ χώραν κείμενοι εὔρεθησαν εἰς βάθος 2,60 μ. ὑπὸ τὴν σημερινὴν ἐπιφάνειαν· εἰς ἴσον δὲ βάθος εὔρεθη καὶ εὐτελής τις στρώσις ἐκ κροκαλῶν.

Παρά τὸ ἐργαστήριον τοῦτο φαίνεται ὅτι διήρχετο ὁδὸς ἐκ Β πρὸς Ν μεταξὺ τῶν τοίχων Π', Μ'' καὶ Λ, ὑπὸ τὴν ὁποίαν διέρχεται ἡ ὑπόνομος Ξ· ἂν ὅμως μεταξὺ τοῦ Π' καὶ τοῦ Ο ὑπῆρχε θύρα, δὲν εἶνε φανερόν. Εἰς ὀλίγον παλαιότερους χρόνους ἀνήκει τὸ ὀλίγον βαθύτερον εὐρέθην παρὰ τὸν κίονα Σ ψηφιδωτὸν ἔδαφος, ἐν ἐλαχίστοις λειψάνοις σωζόμενον. Δύο μεταγενέστεραι στρώσεις εὐρέθησαν καὶ ἐν τῷ δωματίῳ ΝΓΟΝ' κείμεναι ἢ μὲν 0,20, ἢ δὲ 0,30 ὑπεράνω τῆς ἑλληνικῆς.

Ἐκ τῶν δύο θυρῶν τοῦ ἤδη μνημονευθέντος δωματίου ν καὶ γ, ἡ δευτέρα ἀπετερίχισθη τὸ πρῶτον μὲν κατὰ τὸ μέρος γ', ἐπειτα δὲ ὀλόκληρος. Ἐκ τῶν μεταγενεστέρων κτιρίων τὰ παλαιότερα ταῦτα εἶχον τοὺς τοίχους ἐνιαχοῦ μὲν ἐπενδεδυμένους διὰ πλακῶν πολυχρώμου μαρμάρου, ἐξ ὧν εὐρέθησαν τεμάχια τινα, ἀλλαχοῦ δ' ἐπιχεχρισμένους δι' ἀμμοκονίας μετὰ βαθέος ἐρυθροῦ χρωματισμοῦ, ἕτερον δ' ἐπίχρισμα μελανοβαφές μετὰ λευκῶν ταινιῶν λεπτῶν φαίνεται ὅτι εἶνε μεταγενέστερον, διότι μόνον ἐν τοῖς ἀνωτέροις στρώμασιν εὐρίσκετο (1).

Εἰς τρίτην οἰκοδομικὴν περίοδον ἀνήκουσιν ὁ τοῖχος λ, ὁ κίων Ρ' καὶ ὁ βόθρος Ξ', ἅπαντες πλέον τοῦ 1 μ. ὑψηλότερον τεθεμελιωμένοι· ὡσαύτως καὶ τὰ μικρὰ τοιχία Τ καὶ τ. Ὁ ὀρθοστάτης Ρ φαίνεται ὅτι εἶνε παλαιότερος, τὸ δὲ τοιχίον ρ εἶνε χάριν τοῦ ὀχετοῦ ξ ἐκτισμένον. Οἱ δὲ ὀρθοστάται Λ', Λ'' καὶ Λ''' εἶνε τεθεμελιωμένοι ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔδαφους, ἀλλ' ὁ συνδέων αὐτοὺς τοῖχος Λ εἶνε πολὺ ὑψηλότερον τεθεμελιωμένος καὶ ἐκτισμένος ἐκ διαφόρου ὕλικου. Ἐν τοῖς ἀνωτάτοις στρώμασιν εὐρίσκοντο καὶ πλείστοι πήλινοι ὑδραγωγοὶ σωλῆνες ἐκ Ν πρὸς Β διευθυνομένοι.

Τοιαῦτα καὶ τὰ μεταγενέστερα ταῦτα κτίρια. Ἐκτὸς δ' αὐτῶν ἀπεκαλύφθησαν κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν καὶ πολλὰ ἀθλίως ἐκτισμένα θεμέλια πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Λ, ἅτινα κρίνομεν ἀνάξια περιγραφῆς.

(1) Οἱ τοῖχοι Ο, Ν, Ν', Γ, Γ' σώζονται εἰς ἀνδρόμηκες ὕψος, ὀλίγον χαμηλότεροι εἶνε οἱ Δ, Ε, Η, Η' καὶ ὁ ἐπὶ τοῦ Α' ἐπικαθήμενος· οἱ δὲ Μ' Μ'' Π, Π' Π'' ἐλάχιστον μόνον ἔχουσιν ὕψος. Ἐν τῇ πρὸς Δ πλευρᾷ τοῦ Δ σώζεται ἐπίχρισμα ἐξ ἀμμοκονίας φθάνον σχεδὸν μέχρις αὐτοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ δαπέδου.

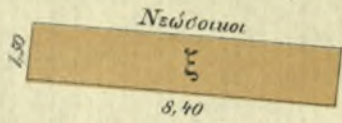
Ἐκ τῶν ἐντὸς τῶν χωμάτων εὐρεθέντων μικρῶν ἀρχαίων ἄξιον ἰδιαιτέρας μνείας εἶνε τεμάχιον πηλίνου πίνακος μετὰ μελανῶν ἀνθεμίων καὶ τινῶν ἐρυθρῶν ποικιλιμάτων ἐπὶ κιτρινωποῦ ἐδάφους, προερχόμενον πιθανώτατα ἐκ τῆς ἐπενδύσεως τοῦ ξυλίνου ἐπιστυλίου ἀρχαίου οἰκοδομήματος πλησίον εὕρισκομένου, οἷα πολλὰ τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ κτιρίων.

Τὰ ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς προερχόμενα ἀρχιτεκτονικὰ τεμάχια καὶ τὰ ἀσημαντότερα τῶν λοιπῶν εὕρημάτων ἀπετέθησαν ἐν τῷ δημαρχεῖῳ τῆς Νέας Κορίνθου, τὰ δ' ἄξιολογώτερα μετεκομίσθησαν ἐνταῦθα.

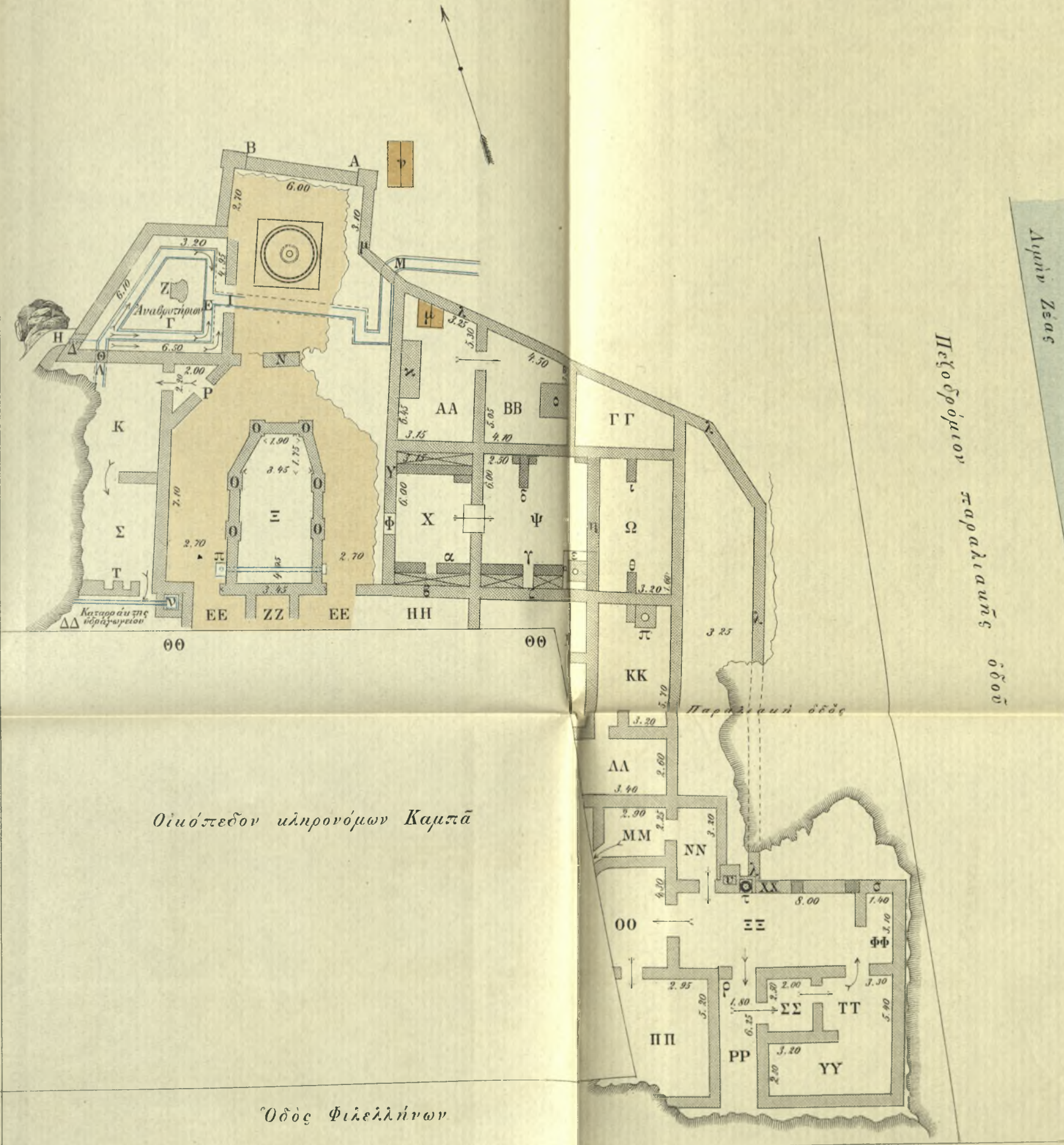
Ἐν Ἀθήναις τῇ 18 Φεβρουαρίου 1893.

ΑΝΔΡΕΑΣ Ν. ΣΚΙΑΣ

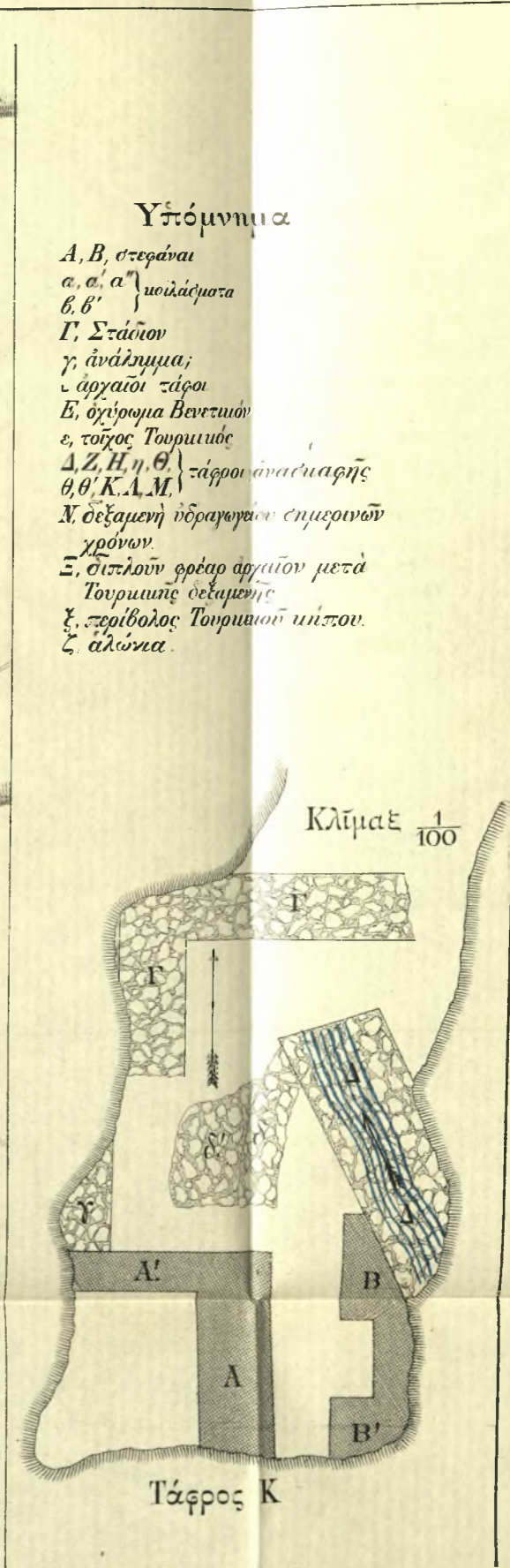
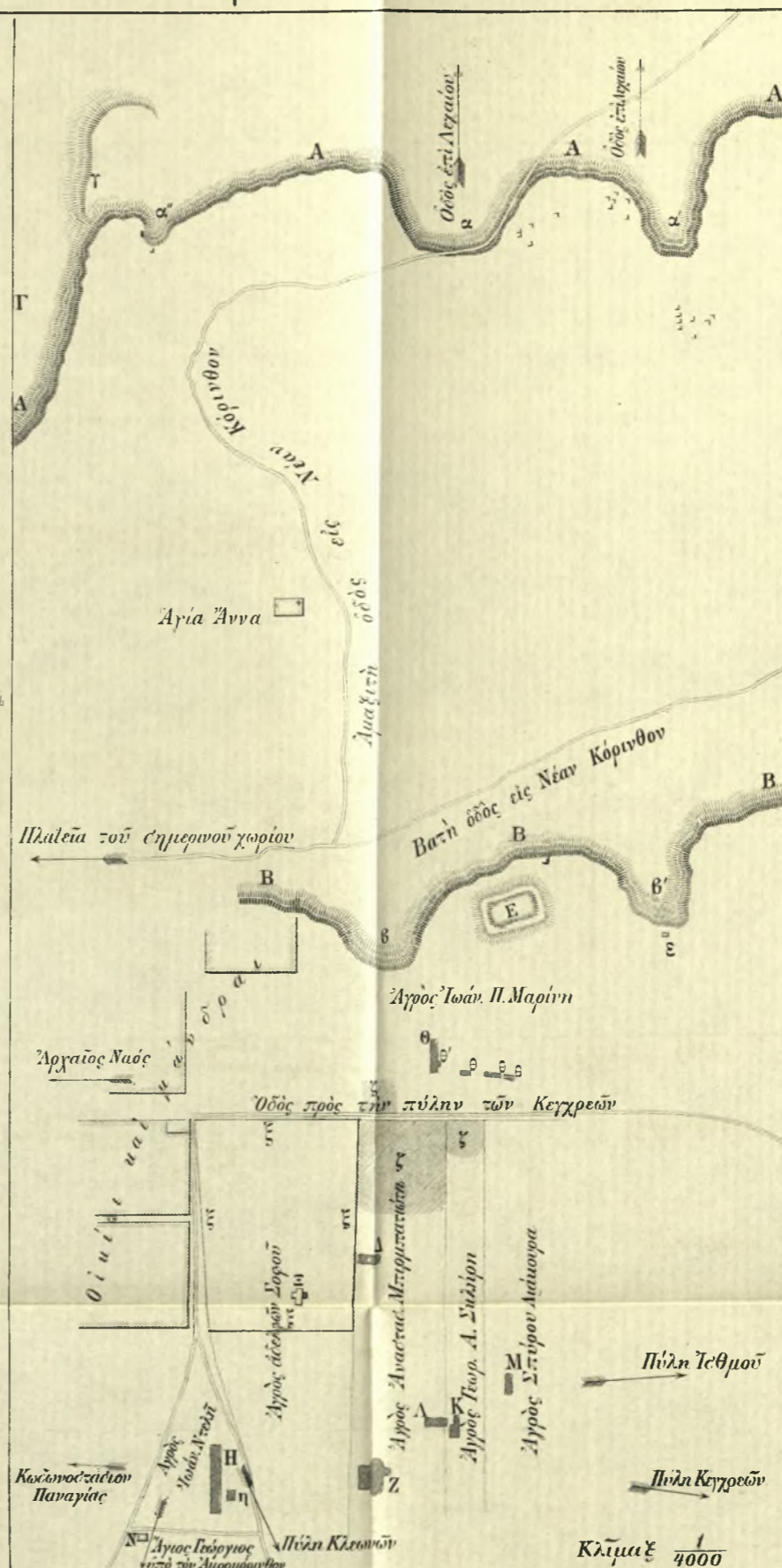
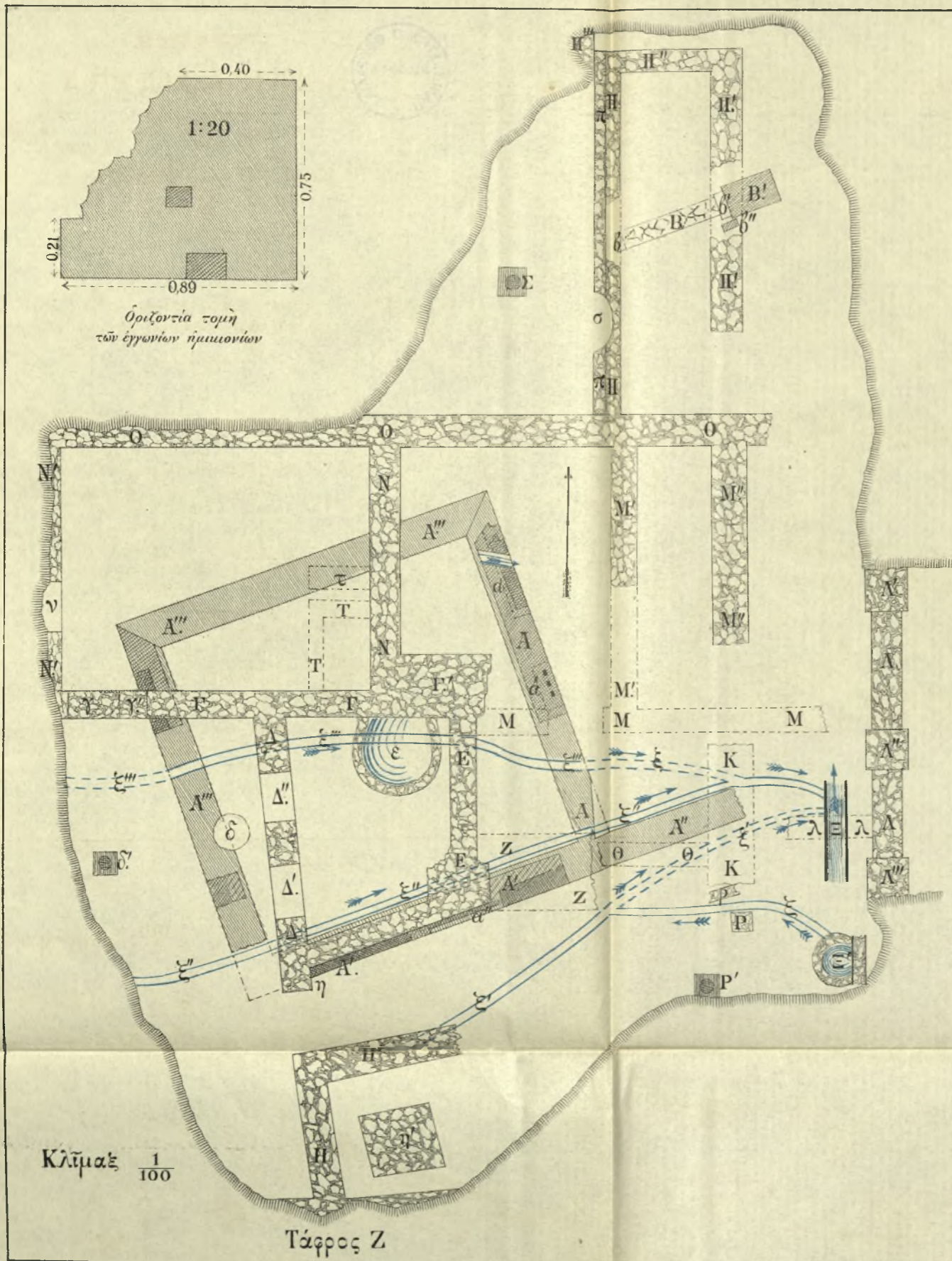

$$\text{Κλίμαξ} = \frac{1.00}{200}$$

Λιθ. γς. Κ. Γρονδμαν. Ἀθήναι

Υπόμνημα

A, B, στεφάναι
 α, α', α'' } μοιλάσματα
 β, β' }
 Γ, Στάδιον
 γ, ἀνάκλιμα;
 δ, ἀρχαῖοι πάβοι
 Ε, οἰκία Βεντζίων
 ε, τοῖχος Τουρμιυός
 Δ, Ζ, Η, η, θ, } πάβοι ἀναστάσεως
 θ, θ', Κ, Λ, Μ, }
 Ν, δεξαμενὴ ὑδραγωγίου σημερινῶν χρόνων
 Ξ, σιπλὸν φρέαρ ἀρχαῖον μετὰ Τουρμιυὸς δεξαμενῆς
 Ψ, περίβολος Τουρμιυοῦ υἱέπου.
 ζ, ἀλώνια.